

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Ondřej Malý

Tvorba zahraniční politiky USA v letech 1945-1949

Creation of the US Foreign Policy, 1945-1949

Praha 2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 29. července 2013

.....

Jméno a příjmení

Poděkování

Za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce chci na tomto místě poděkovat vedoucímu práce panu doc. PhDr. Mgr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D

Klíčová slova (česky)

Spojené státy americké, dějiny 20. století, zahraniční politika, studená válka, Harry Truman.

Klíčová slova (anglicky):

The United States of America, history of 20th century, foreign policy, Cold War, Harry Truman.

Abstrakt (česky)

Tato bakalářská práce se snaží ozřejmit vývoj zahraničních politiky Spojených států amerických vůči Svazu sovětských socialistických republik v období první administrativy prezidenta Harry S. Trumana. Časový úsek je vymezen jeho nástupem do úřadu a berlínskou blokádou. Práce si všímá především amerického ministerstva zahraničí a tvůrců jeho strategie. Důraz je kladen i na samotného prezidenta a jeho dalších spolupracovníků. Práce je rozdělena na dvě části. První pracuje s funkčním obdobím ministra zahraničí Jamese F. Byrnesa a druhá s jeho nástupcem Georgem C. Marshalllem. V závěru je shrnutí poznatků, které na základě výzkumu vývoje zahraniční politiky Spojených států z toho vyplývají.

Abstract (in English):

This bachelor thesis is dealing with the development of the United States of America foreign policy towards the Union of Soviet Socialist Republics in the era of president Truman's first administration. The period of time covered here is marked by the era between Truman's accession to his office and the blockade of Berlin. Primarily, the thesis concentrates on the United States Department of State and the creators of its strategy. An emphasis is also given to the president and his collaborators. The thesis is divided into two parts. The first one works with the term of office of the secretary of state James F. Byrnes. The second one works with his successor Georg C. Marshall. The final part resumes the data arising from the research of creation the foreign policy of the United States.

OBSAH

1	ÚVOD.....	10
2	OBDOBÍ PŘED TRUMANEM	12
2.1	HISTORIE AMERICKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ DO TRUMANOVA NÁSTUPU..	12
2.1.1	<i>Meziválečné období.....</i>	<i>12</i>
2.1.2	<i>Druhá světová válka.....</i>	<i>14</i>
3	VÝVOJ AMERICKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI SSSR PŘED VYHLÁŠENÍM TRUMANOVY DOKTRÍNY.....	17
3.1	ATOMOVÁ ZBRAŇ	17
3.1.1	<i>Hirošima a Nagasaki .....</i>	<i>17</i>
3.1.2	<i>Baruchův plán.....</i>	<i>20</i>
3.2	TRUMAN.....	25
3.2.1	<i>Stručný životopis .....</i>	<i>25</i>
3.2.2	<i>Nástup Trumana do prezidentského úřadu .....</i>	<i>26</i>
3.2.3	<i>První změny.....</i>	<i>27</i>
3.2.4	<i>Postupimská konference.....</i>	<i>29</i>
3.3	PROMĚNA ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI SSSR	31
3.3.1	<i>Politika cukru a biče .....</i>	<i>31</i>
3.3.2	<i>Londýn a Moskva – Rada ministrů zahraničí .....</i>	<i>33</i>
3.3.3	<i>Kennanův „Dlouhý telegram“ .....</i>	<i>35</i>
3.3.4	<i>Churchillův projev .....</i>	<i>39</i>
3.3.5	<i>Cliffordova zpráva .....</i>	<i>41</i>
4	AMERICKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V LETECH 1947 AŽ 1949.....	43
4.1	TRUMANOVA DOKTRÍNA	43
4.1.1	<i>Řecko a Turecko.....</i>	<i>43</i>
4.1.2	<i>Nový státní tajemník.....</i>	<i>44</i>
4.1.3	<i>Vyhlášení Trumanovy doktríny .....</i>	<i>45</i>
4.2	MARSHALLŮV PLÁN	50
4.2.1	<i>Evropa po válce .....</i>	<i>50</i>
4.2.2	<i>Příprava .....</i>	<i>53</i>
4.2.3	<i>Realizace .....</i>	<i>55</i>

4.3	NEMĚCKÁ OTÁZKA.....	57
4.2.4	<i>Vznik a vývoj okupačních zón .....</i>	<i>57</i>
4.2.4	<i>Berlínská krize.....</i>	<i>59</i>
5	ZÁVĚR.....	63
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	65
7	SEZNAM ZKRATEK:.....	68

Předmluva

Sama o sobě je studená válka ohromným tématem, jehož významnost si uvědomovali už od samého jejího počátku. A natolik zajímavým, že se ihned objevily snahy o její interpretaci pomocí historických věd. V průběhu času se objevily různé názory, jak k dané látce přistupovat. Do značné míry byly ovlivněny i množstvím archivního materiálu, který měly v té době k dispozici. Ostatně ani dnes nemají historikové všechny materiály, které by si asi přáli. Stále pro mnoho dokumentu platí utajení nebo neochota je prostě jen zveřejnit.

Lze říct, že v první fázi vědeckého bádání ještě byl diskurs spjatý s oficiálním pohledem buď vlády Spojených států nebo na druhé straně Sovětského svazu na daný problém. Dnes se těmto historikům říká tradicionalisté. K nim patří například američtí historikové Norman A. Graebner a Arthur Schlesinger. V jejich interpretaci je SSSR vykreslen jako viník vypuknutí studené války, před jehož agresivitou se Spojené státy a jejich spojenci musí bránit. Nedlouho po této skupině přišla vlna historiků s antitezí, která naopak přičítá vinu USA a Sovětský svaz je vylíčen, přesně opačně, tedy jako oběť americké rozpínivosti. Obecně se takový přístup nazývá revisionismem. Za zakladatele této skupiny se obecně považuje William A. Williams. Z dalších pak můžeme zmínit manžele Gabriela a Joyce Kolkovi, Daniela Yergina. V 80. letech přichází v tomto ohledu změna o vystříhání se jedné nebo druhé interpretace studené války, která byla do té doby vnímána negativně. Nový pozitivní přístup spolu se snahou o větší objektivitu sebou přinesl směr zvaný postrevisionismus. Ten už nelze tak snadno zařadit a proto nelze historiky jednoznačně přiřadit do tohoto směru, neboť se jejich názory mohou měnit. To je příklad Johna L. Gaddise, jehož raná práce je postrevisionistická, ale později v 90. letech dochází k přesvědčení, které lze označit za neotraditionalistické. Zatímco v prvním případě jsou viníky studené války oba její hlavní aktéři, tedy USA a SSSR, byť spíše nechtěně, tak ve druhém případě jde o jasný příklon k zpět k tradicionalistické tezi. Kromě první Gaddisovy tvorby sem lze zařadit amerického historika českého původu Vojtěcha Mastného, norského historika Geir Lundestada a Američana Melvyna Lefflera. Právě on se stal velkým kritikem pozdější Gaddisovy práce, která se opírala po skončení studené války o nově zpřístupněné materiály, především z ruských archivů. Tento spor by se dal přirovnat k období našeho sporu o smysl českých dějin z počátku 20. století mezi Josefem Pekařem a Tomášem G. Masarykem. Oproti americkému/západnímu vývoji v základním interpretování studené války byl sovětský/východní mnohem více homogenní. Po dobu trvání Sovětského svazu nedošlo k žádné zásadní odluce od oficiálního stanoviska, které by se dalo nazvat tradicionalistickým. Teprve s pádem sovětského režimu dochází i k příchodu revizionismu do ruských interpretaci studené války.

Když jsem si vybíral téma studené války, chtěl jsem se zaměřit na období jejího utváření a to jak v politické tak i ideové rovině. Věděl jsem, že chci práci vymezit roky 1945 a 1948, respektive 1949. Tedy první Trumanovou administrativou, od jeho nástupu do funkce prezidenta, po Rooseveltově smrti, až po dobu, kdy nečekaně zvítězil v prezidentských volbách pro rok 1948. Ale neměl jsem v úmyslu se zabývat domácí politikou, tím méně průběhem voleb. Předmětem studia měl být vývoj americké zahraniční politiky v tomto období směrem k Sovětskému svazu. To celé z pohledu hlavně státního departmentu, jeho klíčových osobností, a samozřejmě prezidenta Trumana. Celá problematika si vyžádala, abych alespoň v souhrnu zmínil americké diplomatické vztahy se Sověty

před rokem 1945, především pak období druhé světové války. Bylo to nutné k nastínění výchozích bodů, ze kterých americká diplomacie vycházela po 12. dubnu 1945. Stejně tak jsem musel do své práce přidat informace o vývoji atomové bomby, neboť ta tvořila důležitou složku diplomacie oné doby. Pracoval jsem převážně s literaturou od autorů, kteří patří do skupiny postrevizionistů nebo neotradicionalistů. Kromě toho jsem využil několik životopisů a pamětí a pro náhled na utváření zahraniční politiky „z vnějšku“ jsem použil i veřejně dostupné archiválie tehdejších periodik. Jedná se však jen o doplněk, neboť stěžejní stále zůstává pohled „zevnitř“.

Struktura práce je podřízena časové posloupnosti hlavních událostí tohoto období. V úvodu je stručný nástin vývoje diplomatických vztahů mezi USA a SSSR před nástupem Trumana do funkce prezidenta. Následuje kapitola zabývající se první fází jeho funkčního období, symbolizující funkční období jeho státního tajemníka Byrnese. V další kapitule ho nahrazuje Marshall a s ním přichází asi nejdůležitější události – vyhlášení Trumanovy doktríny a Marshallův plán.

1 Úvod

Vývoj zahraniční politiky USA v době, které tradičně přisuzujeme počátek studené války, je velice zajímavým tématem. Studená válka sama nebyla vedena mezi oběma hlavními antagonisty zbraněmi, nýbrž právě pomocí diplomacie. Vláda prezidenta Trumana pak není jenom o samotném vzniku studené války, ale celkově o přerodu zahraniční politiky Spojených států. Z této změny žije státní department dodnes. Stephen Graubard Trumanovi ostatně říká „prezident tvůrce“. Ministerstvo zahraničí za jeho vlády vytvořilo Štáb pro politické plánování (*Policy Planning Staff*), do značné míry revoluční úřad, nemající v americké politice obdoby. Vedle toho vzniklo několik institucí, které měly na proces utváření zahraniční politiky velký vliv. Za mnohé lze jmenovat např. Ústřední zpravodajskou službu (*CIA*).

Za tradicionalisty ve vnímání tohoto období lze označit z mnou citovaných autorů především Petra Suchého, který vinu za rozpoutání studené války vidí jasně v sovětské politice, v tomto směru podobný názor zastává i Karel Krátký nebo Vladimír Nálevka. Ze zahraničních autorů je to třeba Robert Ferrel nebo Lisle Rose, kteří stojí v opozici proti širokému diskursu revisionistů. Za jejich hlavního představitele z citovaných autorů lze označit především Melvyna Lefflera. Spojené státy podle jejich názoru využily své naprosté převahy jak po stránce ekonomické, tak i vojenské, k rozšíření svého vlivu. Sovětský svaz pak byl od začátku tím slabším, v podstatě objektem této války. Lefflerovy teze jsou oproti původním revizionistům přece jen smířlivější. Kroky obou stran jsou v zásadě zcela racionální, snažíc se zachovat svůj vlastní systémový řád. To se táhne až k okamžiku vzniku SSSR. Proto také i moje práce začíná zevrubným popisem události před Trumanem. V tomto směru je poměrně unikátním pohled samotného George Kennana, jednoho z tvůrců nové americké zahraniční politiky po druhé světové válce. Během války byl jedním z mála kritiků politiky vůči SSSR, ale po té, co pomohl proměnit náhled na Rusko, se tak silné změny až zalekl. Jeho názory, přestože konzistentní, nebyly vždy dostatečně pochopeny. Lze tedy říct, že Americká politika byla do jisté míry vytvořena díky neznalosti? Jak ale píše Craig Logevall nebo koneckonců i sám Leffler, tak tu jisté nepřátelství bylo od dob první světové války. Snad všichni autoři a historikové zabývající se obdobím počátku studené války pak dojdou k porovnání politiky vedené Rooseveltem a Trumanem. A zde se též najdou rozdíly. Zatímco tradicionalisté protěžují spíše Trumana, tak revizionisté lépe hodnotí Roosevelta. Je to logické. Například

Ivan Brož hodnotí Roosevelta hodně vysoko, jako racionálně uvažujícího člověka, který se nenechá strhnout pouhými předsudky. Naproti tomu je pro Petra Suchého Roosevelt naprosto zaslepený svou vizí Nového světového řádu a teprve Truman prohlédne, co je SSSR skutečně zač.

Jestliže ale mluvíme o Trumanovi, jako nejvyšším představiteli tohoto období, tak nesmíme zapomínat ani na samotné šéfy rezortu ministerstva zahraničí. Právě jejich vliv v období Trumanovy administrativy zdatně stoupl, v porovnání s vládou jeho předchůdce. A byli to právě oni, kdo s větším či menším úspěchem spoluvytvářeli zahraniční politiku. O jejich vztazích nejen ke svým úkolům, ale i k osobě samotného prezidenta, bude ještě řeč. A v neposlední řadě je také důležitý postoj několika dalších klíčových pracovníků tohoto ministerstva. Ve zmiňovaném období byla na ministerstvu zahraničí celá řada talentovaných lidí, která pomohla přetavit zprvu dost vágně formulované postuláty vrcholných představitelů státní moci v jasnou vizi zahraničně-politické linie tak úspěšně, že ji v dalším období studené války už nic nepřekonal. Obsáhnout všechny aspekty tohoto období je jednoznačně nad možnosti bakalářské práce, nicméně se alespoň pokusím ukázat na základních bodech vývoje zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu, kdo zahraniční politiku formuloval, jak byla uváděna v praxi a jaký měla reálný dopad.

2 Období před Trumanem

2.1 Historie americko-sovětských vztahů do Trumanova nástupu

2.1.1 Meziválečné období

Při popisu procesů a změn americké zahraniční politiky se ale nelze vyhnout seznámení alespoň se základy americko-ruských vztahů před samotnou Trumanovou první administrativou. Vztahy Spojených Států Amerických a Sovětského Svazu se v průběhu let několikrát měnily. Nejnázornějším příkladem je období druhé světové války, kdy se tyto dvě země s velice rozdílným státním zřízením staly spojenci v boji proti společnému nepříteli. To bylo v ostrém rozporu s americkou vojenskou intervencí v Rusku v době tamní občanské války po pádu carského režimu. Spojené státy zde spolu s dalšími spojenci vystoupily proti bolševikům ve snaze podpořit jejich demokratickou opozici. Jednu z rozhodujících rolí zde sehrály i Československé legie. Přesto bolševická Rudá armáda postupně získala převahu a i díky nekompetenci kontrarevolučních ruských velitelů nakonec došlo ke stažení interventů z Ruska. Bolševická strana, která ovládla zemi, zůstala přesto v mezinárodní izolaci. Z té se začala dostávat až v průběhu následujících let.

President Spojených států Woodrow Wilson viděl v rudé revoluci velké nebezpečí pro demokratický kapitalistický svět. V tomto pohledu rozhodně nebyl sám, většina západních vlád po celé meziválečné období vnímala SSSR jako největší hrozbu. Důvod byl nasnadě. Samotná Říjnová revoluce zprvu vzbudila u vlád Dohody pozitivní ohlas, neboť díky ní došlo ke svržení cara. Situace se obrátila v okamžiku, kdy Lenin, vůdce bolševické strany, jedné z iniciátorů převratu, podepsal s Německou říší 3. března 1918 v Brestu mír, který umožnil Němcům přesun svých sil z východní fronty směrem na západ. V Rusku se navíc velmi rychle dostali k moci právě bolševičtí předáci, jejichž strana byla postavena na komunistické ideologii. Ta hlásala zásadní převrat dosavadních společenských hodnot v podobě revoluce,

kteřá měla nastat na celém světě.¹ Zpočátku se bolševici ideou vývozu revoluce i do dalších států nijak netajili. Poválečná situace, kdy se v několika evropských zemích pokusili komunisté nastolit svůj režim, této premise jen nahrávala. Ani USA se incidentům s místními komunisty nevyhnuly. Strach z komunistického Ruska provázel Ameriku po celá dvacátá léta. Oficiálním důvodem pro nenavázání diplomatických styků bylo odmítnutí zaplacení ruského dluhu vůči USA a sovětského nepřátelství vůči náboženství.

Oficiálního uznání ze strany americké vlády se SSSR dočkalo až v roce 1933.² Pozvolné uvolňování vztahů probíhalo už před tím. Po nástupu Stalina k moci v Rusku došlo k přehodnocení „vývozu revoluce“. Tato myšlenka byla odložena do budoucna, kdy budou okolnosti více příznivé. Přestože vize války mezi západními demokraciemi a komunistickým východem stále vysela ve vzduchu, alespoň u některých lidí, došlo ke zklidnění mezinárodní situace. Spojené státy a Sovětský svaz tak už ve 20. letech udržovaly obchodní styky. President Franklin D. Roosevelt, který se zrovna potýkal po svém nástupu do funkce s následky Velké hospodářské krize se právě v roce 1933 rozhodl k narovnání vztahů s SSSR pomocí jeho uznání a využití ruského trhu k impulzu do poničeného amerického průmyslu. Jistou roli v tom sehrála i prezidentova snaha pozvolna prolomit americký izolacionismus, který provázel USA od konce války. Právě ve třicátých letech však došlo k politickým čistkám a hladomoru na Ukrajině, což vztahy obou zemí spíše ještě zhoršilo. Došlo rovněž k první rozepři mezi názorem diplomatů a prezidentem. První americký velvyslanec v Rusku William C. Bullit záhy přehodnotil svůj zprvu optimistický názor na SSSR a stal se naopak jeho velkým kritikem. Roosevelt však nepředpokládal, že by jeho osobní kouzlo nedokázalo dočasné rozpory časem překonat. Tento konflikt skončil Bullitovou rezignací a nominací Josepha Davise novým velvyslancem.³ Ten už prezidentovi neodporoval. V souvislosti s politickými čistkami provedenými v témže období v Sovětském svazu však oficiální přehlížení těchto zločinů znechutilo mnohé zaměstnance americké ambasády, mezi jinými i Kennana.⁴

¹ SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 119.

² BROŽ, Ivan. *Roosevelt: čtyřikrát prezidentem USA*. Praha: Epoque, 2010, s. 50

³ SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 13

⁴ tamtéž, s. 13.

2.1.2 Druhá světová válka

V roce 1939 šokoval Ameriku podpis smlouvy mezi Sovětským svazem a nacistickou Třetí říší – tzv. Paktu Molotov-Ribbentrop. Obě země přitom do poslední chvíle jevily zdání, že se jedná o ideologické úhlavní nepřátele. Západ se dokonce z části utěšoval válkou mezi oběma těmito zeměmi, které by tak cedily krev, vyčerpaly se, a přestaly pro ně znamenat hrozbu. To se však změnilo a oba státy se spojily při novém kole dělení Polska. V téže době došlo k přehodnocování dobrovolné americké izolace. Roosevelt v tomto ohledu vedl pomalou trpělivou válku s předními izolacionisty z řad republikánů ještě před vypuknutím války. Amerika sice zachovávala nadále svoji neutralitu, co se evropských konfliktů týče, ale prezident Roosevelt v rámci Zákona o půjčce a pronájmu prosadil od roku 1941 podporu Británii a jejím spojencům, včetně Sovětského svazu, v boji proti Hitlerovi. Na jednání se Stalinem vyslal svého blízkého poradce, často označovaného za šedou eminenci Bílého domu, Herryho Hopkinse, který sdílel prezidentovy názory na zahraniční politiku. Hopkins byl ze Stalina nadšený. Postupně se, alespoň v Bílém domě, objevil názor, že se Stalinem lze jednat na velice dobré úrovni.¹ Když USA pak 7. prosince napadena americká tichomořská flotila v Pearl Harboru japonským loďstvem a 11. prosince vyhláší Spojeným státům vyhláší válku Německo. Amerika se náhle dostává do tábora nepřátel Osy. Přestože ke změně postojů vůči SSSR docházelo pozvolna už dříve, nyní je nutno Sověty brát jako skutečné spojence.

Prakticky okamžitě se začalo jednat i o poválečném uspořádání světa. Roosevelt se vcelku rychle ujal stejné úlohy, jako jeden z jeho velkých vzorů, prezident Woodrow Wilson. Sovětský svaz, potažmo Rusko, měl být konečně přiveden zpět mezi civilizované země, které v Rooseveltově ideji „Nového světového řádu“ vytvoří mezinárodní společenství, organizaci, v rámci které se budou řešit pro příště všechny mezinárodní spory.² Podobně, jako předchozí Wilsonova Společnost národů, měly i tuto Organizaci spojených národů zaštitit hlavní světové mocnosti a dodat jejím rozhodnutím patřičnou váhu. Mezi budoucí mocnosti (světové četníky, kteří budou bdít nad dodržováním míru) Roosevelt počítal kromě USA a Británie i Čínu a Sovětský svaz. Kromě Stalinova požadavku na otevření druhé fronty za západě, který však prozatím zůstal zamítnut, se jinak prezident jeho dalším požadavkům příliš nebránil. Stalin znal svoje přednosti. Sovětský svaz vázal zdaleka největší počet nepřátelských sil a Spojené

¹ BROŽ, Ivan. *Roosevelt: čtyřikrát prezidentem USA*. Praha: Epoque, 2010, s. 70-71

² SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 15-16

státy (a hlavně Velká Británie) tento stav potřebovaly nadále udržet. Spolupráce jak po politické tak vojenské stránce byla mezi oběma zeměmi nevalná. Teprve v roce 1943 došlo k jejímu znatelnému zlepšení, s přispěním nového velvyslance v Moskvě, Averellem Harrimanem.

Koncem listopadu 1943 se konala Teheránská konference, během které vykryštovaly vztahy mezi čelními politickými vůdci protihitlerovské koalice, které se však projevovali již dříve. Zaprvé to bylo ochlazení vztahů mezi Rooseveltem a Churchillem, jehož sice americký prezident bral stále jako nejbližšího spojence, ale na jehož politické a vojenské cíle začal brát čím dál menší zřetel. A zadruhé stále užší vztah se Stalinem. Rooseveltovi byl „strýček Joe“ velice sympatický, a podobně, jako jeho další blízcí spolupracovníci, jako například Harry Hopkins, si Stalinovu osobnost silně idealizoval. Roosevelt věřil svým instinktům a schopnosti přesvědčovat ostatní kolem sebe. Jeho cílem pak bylo získat sovětskou podporu ve válce proti Japonsku a při vytvoření Organizace spojených národů. Nedílnou součástí všech jednání bylo také ujišťování, že žádná ze stran neuzavře separátní mír se zeměmi Osy. Válka měla být vedena až do bezpodmínečné kapitulace.¹ Jestliže mělo dojít ke změnám hranic ve východní Evropě ve prospěch SSSR, tak to bylo bráno, jako odměna za neskutečně tvrdou práci, kterou občané sovětského svazu odvedli při obraně své vlasti. Byl to jen jeden z celé řady ústupků, které americký prezident a britský ministerský předseda vůči Stalinovi učinily, aby naopak získaly souhlas od něj. To samé platí i pro absenci podpory polskému povstání ve Varšavě v srpnu 1944. Stalin, přestože se Rudá armáda nacházela po úspěšné jarní ofenzivě již nedaleko města, rozhodně odmítl jakoukoliv pomoc „zločincům“ a neumožnil západním spojencům využívat jeho sovětská letiště pro přesun zásob povstalcům. Roosevelt nechtěl Stalina nikterak dráždit a plány na záchranu Varšavy raději zrušil. Tím umožnil jednotkám SS, aby povstání rozdrtily.²

V únoru 1945 na Velká trojka v původním složení sešla v Jaltě naposledy. Roosevelta únava způsobená dlouhotrvající smrtelnou nemocí značně oslabovala. Sovětizace prvních osvobozených zemí ve východní Evropě se začala stávat realitou, ale prezident si tento fakt nechtěl připustit. Na konferenci odsouhlasil i Sověty podporovanou prozatímní polskou vládu.³ Už koncem roku 1944 se začaly stále více ozývat hlasy nespokojenosti s počínáním Sovětského svazu. K některých republikánů v Kongresu, kteří byli tradičně nespokojeni

¹ BROŽ, Ivan. *Roosevelt: čtyřikrát prezidentem USA*. Praha: Epoque, 2010, s. 108-112.

² WANNER, Jan. *Spojené státy a evropská válka, 1939-1945: Díl III. Zápas o Evropu*. Praha: Dokořán, 2002, s. 85-88.

³ WEGS, J. Robert. *Evropa v roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 41-44

s Rooseveltovou politikou vůči SSSR, především kvůli financování Sovětského svazu, se přidávali i lidé, kteří se sovětskými činiteli museli jednat. Silná opozice vznikala v armádním i diplomatickém sboru v Evropě. Stěžovat si začal, jak americký velvyslanec v Moskvě Harriman, tak i jeho podřízený George Kennan.¹ Ten byl dlouholetým pracovníkem amerického Ministerstva zahraničí s mimořádnými zkušenostmi s Ruskem. Od počátku byl velkým kritikem sovětského režimu. O hrozbě ze strany SSSR začal mluvit i ministr obrany Stimson a o „jistotě nové války“ hovořil i zástupce ministra zahraničí Joseph C. Grew. Harriman dokonce prohlásil, že největším Hitlerovým zločinem bylo „otevření bran od Evropy asijským hordám“.² Proti Rooseveltově názoru na Stalina se stále více ozývaly hlasy nesouhlasu i mezi veřejností, byť stále v menšině. Problém byl, že Roosevelt si v podstatě zahraniční politiku řídil sám a jeho přesvědčením nemohlo nic otřást. Za dva měsíce na to prezident zemřel, aniž se dočkal plodů svého snažení – konce války a nastolení poválečného mírového uspořádání světa.

---

¹ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 260.

² MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008, s. 63-64

3 Vývoj americké zahraniční politiky vůči SSSR před vyhlášením Trumanovy doktríny

3.1 Atomová zbraň

3.1.1 Hirošima a Nagasaki

Program na vývoj atomové zbraně s názvem *Project Manhattan* probíhal ve Spojených státech od roku 1942. 16. července 1945 pak byl výsledek úsilí tisíců lidí odzkoušen v poušti Nového Mexika.¹ Jednalo se o ohromný úspěch, výsledek předčil prakticky veškerá očekávání. Atomová bomba byla přísně střeženým státním tajemstvím, o jejíž existenci veřejnost nevěděla. Truman, který byl o její existenci informován jen pár hodin po Rooseveltově smrti ministrem války Stimsonem už takové zábrany neměl.² Válka v Evropě na jaře skončila, avšak válka v Tichomoří nevypadala, že by měla v následujících měsících skončit.

Japonsko bylo tvrdě napadáno svazy bombardovacích perutí, které nemilosrdně zničily mnoho japonských měst. Protivzdušná obrana byla prakticky bezbranná. Japonská města, z většiny ještě stále sestávající z dřevěných domů, byla snadným cílem pro americké zápalné pumy. Jen při náletu na Tokio 9. března zahynulo v ohnivě bouři na 80 tisíc lidí – někdy se mluví ale i o téměř 130 tisících obětí – a další desetitisíce byly zraněny.³ Podobný scénář se opakoval po celém Japonsku. Japonská armáda sice držela mnoho tichomořských ostrovů a obrovská území v Číně a jihovýchodní Asii, ale od japonských ostrovů byla odříznuta a nemohla debakl na moři a ve vzduchu nijak zvrátit. Za takových okolností by o kapitulaci přemýšlel každý jiný stát, ovšem Japonci na to na jaře roku 1945 příliš nevypadali. Jak se americká flotila pomalu blížila k Japonsku, začali Japonci stále častěji používat sebevražedné

---

¹ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 263-266.

² Debaty o možném použití atomové bomby byly vedeny už v dubnu mezi Trumanem, Stimsonem a ministrem zahraničí Byrnesem. viz LEFFLER, Malvyn. *Origins of the Cold War*. New York: Routledge, 2005, s. 66-67

³ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 261.

útoky. Ať už formou letadel nebo tzv. živých torpéd. Rovněž mimořádně urputná obrana ostrovů Okinawa a Iwodžima, které Japonci pokládali za integrální součást Japonska, kde se japonští vojáci jen málokdy vzdávali Američanům a i civilisté často raději páchali sebevraždu, než aby se raději vzdali, ukázal na skutečnost, že invaze do Japonska bude skutečně krvavá. Americké hrubé odhady předpokládali vlastní ztráty od půl milionu až na téměř dva miliony¹, což bylo čtyřikrát víc než za celou dosavadní válku, a japonské ztráty na šest až deset milionů. Ve skutečnosti však nikdo nevěděl jistě, kolik padlých tato invaze přenese. Mělo jít o největší obojživelnou operace v dějinách, která by zastínila i invazi Spojenců do Normandie. Američtí vojáci by navíc nešli osvobozovat okupovanou zemi, ale naopak dobývat ostrovy, jejichž obyvatelé by se srdnatě bránili a patrně by došlo i k sebevražedným útokům². Právě zkušenost z Iwodžimy, která znamenala smrt pro víc jak deset tisíc amerických vojáků, ukázala, že invaze do Japonska přinese příliš mnoho zabitých. Přesto bylo potřeba Japonsko porazit co možná nejdříve. Poválečná mapa světa se začala již rýsovat. Sovětsko-Japonský pakt o neútočení z roku 1941 byl Stalinem vypovězen v dubnu roku 1945, což znamenalo, že brzy dojde i k vyhlášení války. Na jednu stranu to znamenalo, že Američanům přibude v tichomořské válce další spojenc, ale s blížícím se koncem války a s ochlazováním vztahů mezi oběma zeměmi také vznikly obavy z možného ovládnutí Japonska Rudou armádou a následné zavlečení komunismu i tam, stejně jako ve všech osvobozených zemích v Evropě.³ V Postupimi se Truman dozvěděl o úspěchu jaderného testu z 16. července. Den na to bylo rozhodnuto použít tuto novou zbraň proti Japonsku.⁴ V dnešním světle se to může zdát jako krajně nemorální rozhodnutí, ale tehdy to lidé viděli jinak. V průběhu války byly provedeny nálety na nepřátelská města a zanechávaly za sebou desítky tisíc mrtvých, přesto proti tomu nikdo zvláště neprotestoval. Veřejnost neviděla důvod, proč by se měla zastávat nepřítele, a už vůbec ne v případě Japonců. Churchill i Stalin jaderný útok schvalovali a Spojenci v tomto byli celkově zajedno.⁵

---

¹ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 53.

² KERRIGAN, Michael. *Neuskutečněné plány druhé světové války: 1939-45*. Praha: Universum, 2011, s. 178-187.

³ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 76-77.

⁴ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 49-50.

⁵ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 78.

Dalším faktorem bylo, že politické a vojenské špičky, které o použití zbraně rozhodovali v té době, měli jen velmi chabou představu o skutečné síle atomové zbraně. O účincích jaderného záření na lidský organismus se málo vědělo ještě v padesátých letech. Existence atomové zbraně dala Bílému domu do rukou eventualitu, která by umožnila ukončit válku mnohem dříve a bez nutnosti invaze na Japonské ostrovy. Ve světle odhadovaných ztrát se to jevilo víc než lákavě. Otázka byla, zda bude atomový úder stačit na ochotu Japonců bezpodmínečně kapitulovat. Japonské vojenské špičky jasně deklarovali ochotu bojovat až do konce bez ohledu na ztráty. Mimo tradiční japonskou mentalitu, která důsledně odmítala přiznání vlastní porážky, tu byl i požadavek Spojenců na rezignaci císaře v Postupimské deklaraci, což bylo stejně tak nepřijatelné. Američané tak museli přijít s návrhem, který by umožnil císaři setrvat na trůně. Do toho všeho zde byl ještě tlak ze strany Sovětů, kteří se každým dnem chystali vyhlásit Japonsku válku. Američtí stratégové navíc neměli mnoho atomových bomb. *De facto* měli jen tři. Jednu z nich již použili při testu v Novém Mexiku. Nemohli si dovolit jimi plýtvat na nějaké demonstrace síly, u kterých nebylo jasné, zda je japonská strana správně pochopí.¹ Tak to alespoň vidí tradicionalisté. Revisionistický pohled tvrdí, že válku by Amerika vyhrála tak jako tak, aniž by svrhávala atomové bomby nebo prováděla invazi. Cílem jaderného úderu na Japonsko bylo primárně demonstrovat sílu před Sověty. Obě tvrzení mohou být pravdivá. Ve Washingtonu se skutečně začali obávat možného opakování scénáře v Japonsku, jako ve východní Evropě. Prezident Truman tak *de facto* mohl zabít dvě mouchy jednou ranou. Přimět Japonce ke kapitulaci a zároveň zastavit sovětský postup. A toho dosáhl, ať už měl v úmyslu Sověty zastrašit nebo ne.

Všechny tyto motivy nakonec vedly k rozhodnutí použít bomby obě, pokud mezitím Japonsko nekapituluje. Použití obou bomb těsně po sobě mělo zaručit, že si protivník bude myslet, že jich má Amerika celý arzenál a dostatečně ho tím zastrašit. Záměrně bylo rozhodnuto, že bomba nebude použita na Kjóto, které bylo historickým i kulturním centrem Japonska a také sídlem císaře. Zbraně měly být použity na jedny z mála dosud nedotčených průmyslových center, města Hirošimu a Kokuru.

8. srpna vyhlásil Sovětský svaz Japonsku válku. Operace Srpnová bouře proti Japonci okupovanému Mandžusku, kde byla dislokována milionová Kuantungská armáda, byla jednou z nejúspěšnějších bojových akcí v celé válce. Rudá armáda zde naprosto zúročila své zkušenosti z války v Evropě a předvedla ukázkový *blitzkrieg*. Hlavní síly japonské armády

---

¹ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 263.

byly zničeny nebo se vzdaly během pouhých dvanácti dní. Sovětský vojenský postup byl ohromující a mezi mnohými americkými i britskými činiteli zavládl neklid z možné invaze i do Japonska.¹

6. srpna byl proveden první úder na Hirošimu. Bomba explodovala ve výšce 600 metrů a okamžitě zahubila na 70 tisíc lidí. Další desetitisíce byly zraněny nebo silně ozářeny. Japonská vláda neměla přehled o situaci a tak nestihla včas reagovat. Američané, kteří se nedočkali žádného japonské záměru vyjednávat tak provedli druhý připravovaný úder, tentokrát na Kokuru 9. srpna. Kvůli husté oblačnosti však byl v průběhu letu nařizen náhradní cíl ve městě Nagasaki. Část města sice zůstala ochráněná horami, ale i tak bylo zabito minimálně přes 40 tisíc lidí a další byli opět vystaveni smrticímu záření. Teprve 15. srpna vyhlásil císař, poté co armáda na jeho výzvu z 12. srpna nereagovala, pomocí rádia kapitulaci. Přesto ještě několik dní probíhaly boje. Skutečná úloha jaderných úderů v rozhodnutí Japonska se vzdát je nadále sporná. 2. září pak byla v Tokijském zálivu na palubě lodi USS *Missouri* podepsána japonská kapitulace a zároveň tímto aktem skončila druhá světová válka.²

3.1.2 Baruchův plán

Jak se zdálo atomové bomby splnily svůj účel a Američané nemuseli prolévat krev na Japonských ostrovech. Spojené státy měly jaderný monopol a nevypadalo to, že by v nejbližší době toto prvenství mělo něco ohrozit. Výroba atomových zbraní byla v této době nesmírně zdoluhavá a Američané útoky na Hirošimu a Nagasaki prakticky vyčerpali svůj jaderný arzenál na několik dalších měsíců.

Přesto však USA disponovaly potřebným technickým zázemím a v domněnku, že nikdo jiný ne, předpokládaly trvání svého výjimečného prvenství po řadu následujících roků. Ještě na sklonku války neexistovalo mnoho jasných plánů, jak naložit s atomovou bombou po válce. Stimson předpokládal, ještě před Postupimí, sdílení jaderných tajemství i se Sověty, zárukou za politické ústupky z jejich strany. Rovněž se nabízelo využití jaderného monopolu, jako donucovacího prostředku při jednáních v Postupimí, jak navrhoval ministr zahraničí

¹ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 53.

² WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 271.

Byrnes.¹ Naproti tomu byl silně proti jakémukoliv sdílení informací o atomové bombě.² Přesto že k takovému pokusu skutečně došlo, nemělo to žádný účinek a diplomatická rétorika brzy přešla do běžného tónu. Záhy po jejím skončení ale vyplynulo na povrch, že Projekt Manhattan byl infiltrován sovětskými agenty, což vysvětlovalo Stalinovu chladnou reakci na Trumanovu zmínku o existenci atomové bomby, stejně tak jako neústupnost v jednání sovětské strany v Radě ministrů zahraničí v září a v říjnu. Trumana o tom informoval šéf FBI J. Edgar Hoover již v září 1945. Předběhl tak premiéra Kanady MacKenzie Kinga, který informoval Trumana o diplomatickém skandálu v Kanadě, kde zaměstnanec zdejší sovětské ambasády Igor Gouzenko právě doznal existenci sovětské špionážní sítě v americkém jaderném programu, jen o pár dní později. Sověti měli velice dobré informace o americkém jaderném výzkumu a necítili se jim nijak zvlášť ohroženi.³ Na světlo nakonec vycházely informace o průmyslové špionáži probíhající už od vzniku Projektu Manhattan. Hrozba atomových bomb použitých v možném příštím válečném konfliktu tím získala pravděpodobně první veřejný ohlas. V listopadu vyšel v časopisu *Life* článek nazvaný 36 hodinová válka (*The 36-hour War*), ve kterém je gen. Henry Arnoldem nastíněna podoba budoucí války vedené jadernými zbraněmi. Článek vychází ze zprávy vojenského letectva ministru války. Předpokládá obrovské ztráty na životech, použití raket podobných německým V-2 a ochranné protiradiační obleky. Důležité je, že i přes strašlivou bilanci ztrát, popsaných v článku, končí článek optimistickou predikcí, že to nakonec budou Spojené státy, kdo v této válce zvítězí. Vzhledem k oslabení Německa je pravděpodobné, že se ve zprávě mezi řádky mluví spíš o hrozbě ze strany SSSR, ale novináři časopisu *Life* tuto změnu ještě nerozeznali, stejně jako veřejnost, a hypotetické nepřátele vybavili např. německou pancéřovou pěstí.⁴

Ministr obrany Stimson⁵, který měl nad celým projektem vývoje bomby od počátku dohled, se z dostupných informací přesvědčil o vývoji sovětské atomové bomby, a ve snaze zajištění nějaké míry přehledu v předpokládané budoucnosti, se rozhodl iniciovat dohodu mezi USA a jejich hlavními spojenci včetně SSSR o kontrole jaderných zbraní. Truman se

---

¹ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 49

² MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008, s. 68

³ tamtéž, s. 64-65

⁴ The 36-hour War z 19. listopadu 1945 v *Life: 1945 - 1950*. *Google books*

⁵ Harry L. Stimson byl zkušeným politikem. Ministra války zastával už za Taftovy vlády v letech 1911 – 1913. V meziválečném období působil v Hooverově vládě jako ministr zahraničí (1929 – 1933). Prezident Roosevelt ho jmenoval znovu do funkce ministra války v roce 1940. V této funkci nejen že řídil největší bojovou sílu v historii USA, ale měl pod kontrolou právě Project Manhattan. Krátce po skončení války v září 1945 byl pro svůj špatný zdravotní stav z funkce odvolán.

nejdříve stavěl k tomuto záměru odmítavě – bezpečnost byla po zářijových událostech a následně proniknutí informací o tom na veřejnost dost zpochybněna - ale na schůzce s představiteli Kanady a Velké Británie změnil názor a souhlasil s návrhem vytvoření takové komise při OSN, která by zajistila nejen mezinárodní dohled nad výzkumem jaderných zařízení, ale také postupné omezení atomových zbraní. K větší spolupráci s Rusy se klonil i Stimsonův nástupce Patterson. Již krátce po válce tzv. Bohlen¹-Robinsonova zpráva předpovídala, že jaderný monopol Američanům nevydrží věčně. Přesto však šlo o optimistickou prognózu, která navíc počítala se sdílením jaderných tajemství s válečnými spojenci.² Prezidentův návrh se však stal terčem ostré kritiky ze strany Kongresu i veřejnosti a dokonce i od některých členů vlády.³ Republikáni měli pocit, že nebyli o celém problému dopředu informováni a plán vnímali, jako snahu o dobrovolné zbavení se amerického jaderného arzenálu. Proti byla i armáda, která se bála předání důležitých informací Moskvě. Tím uspišení sovětského jaderného programu a zahájení závodů ve zbrojení. Nakonec bylo od tohoto plánu upuštěno, nicméně záměr nějakým způsobem kontrolovat jaderný program ve světě vydržel.

Za určitý mezník ve vývoji vztahů Spojených států a Sovětského svazu lze označit únor roku 1946, kdy nejprve devátého tohoto měsíce přednesl Stalin projev, ve kterém z Druhé světové války obvinil kapitalisticko-imperialistické monopoly, a že dokud budou u moci, tak není ve světě možné zavést znovu mír.⁴ Dvaadvacátého pak poslal člen diplomatické mise v Moskvě, George F. Kennan, do Washingtonu tzv. Dlouhý telegram, ve kterém varoval před sovětskou nechotou mírového soužití s kapitalistickým Západem. Americká zahraniční politika se podle něj měla vyvarovat dřívějšímu appeasementu a rozhodně se sovětským tlakům postavit na odpor. Sovětská moc, říká, „je logice rozumu nepřístupná, ale logice moci ve vysoké míře přístupná. Proto se může beze všeho stáhnout – a všeobecně to dělá – pokud někde narazí na silný odpor. Když má tedy protivník dostatek

---

¹ Charles E. Bohlen byl podobně jako Kennan dlouholetým pracovníkem na ministerstvu zahraničí a zároveň členem diplomatické mise v Rize ve 30. letech. Později, opět podobně jako Kennan, byl převelen do Moskvy. Během druhé světové války pak patřil k několika málo odborníkům na ruskou problematiku na ministerstvu a často doprovázel vysoké státní činitele do SSSR jako poradce a překladatel. Punc experta mu zůstal i po válce, kdy patřil k poradcům prezidenta Trumana a po Stalinově smrti se stál velvyslancem v Rusku.

² SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 26-29

³ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 81-82

⁴ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 279

prostředků a prokáže odhodlání je nasadit, zřídka kdy to bude muset udělat.“¹ Telegram vzbudil ve Washingtonu velký rozruch a stal se velmi čteným vládním listem. Krátce na to 5. března přednesl bývalý premiér Velké Británie, Winston Churchill, ve Fultonu svůj projev, ve kterém poprvé veřejně pojmenoval sovětskou sféru vlivu ve východní Evropě jako Železnou oponu. Trumanova účast při projevu jen podtrhávala názor Bílého domu na celou věc. Přesto však veřejnost ještě nebyla zdaleka stejně naladěna. Sovětský svaz pro ni byl stále starým spojencem z dob války a jakékoliv náznaky na možný další konflikt, tentokrát i se strašlivými atomovými zbraněmi, byl pro ni naprosto nepřijatelný. Je oprávněné se domnívat, že Trumanova administrativa se tehdy snažila postupnými kroky ukázat Stalina, jako toho, kdo nechce spolupracovat na novém mírovém řádu.

Takto lze také interpretovat Trumanovu snahu o vytvoření tzv. Baruchova plánu. Ten na základě zprávy vytvořené Deanem Achesonem² a Davidem Lilientalem počítal s vytvořením mezinárodního Úřadu pro jaderný rozvoj (*Atomic Development Authority*), který by kontroloval světové zásoby štěpného materiálu a měl by dohled nad jaderným výzkum členských států OSN. V podstatě měl jakýmkoliv aktivitám spojeným s vývojem jaderných zbraní zabránit. Spojené státy by se posléze měly svého vlastního arzenálu zbavit.³ Návrh přednesený Bernardem Baruchem, zástupcem USA v Komisi pro atomovou energii (*Atomic Energy Commission*) v OSN, 14. června 1946, měl od původní Acheson-Lilienthalovy zprávy značně posílené sankční prostředky – země, která by se Úřadu pro jaderný rozvoj nepodvolila, by mohla v krajním případě čelit i vojenskému střetu. Dále by žádná země nemohla proti rozhodnutí tohoto úřadu použít právo veta.⁴ Baruchův plán byl však tak velkým zásahem do suverenity jednotlivých zemí, že byl Sovětským svazem při projednávání v Radě bezpečnosti okamžitě vetován. Rusové přišli ještě mezi tím s vlastním protinávrhem, který však pouze požadoval ukončení dalšího vývoje atomových zbraní a ty stávající demontovat. Plán však byl prakticky bezzubý a Američané ho zcela ignorovali. Předkladatelé Baruchova plánu snad ani nemohli doufat, že by návrh prošel. Ani původní návrh v Acheson-Lilienthalově zprávě

---

¹ Telegram z 22. února 1946 v *Foreign relations of the United States (FRUS)*. 1946, volume VI, s. 696-709. *The University of Wisconsin Digital Collections*

² Dean Acheson v době války působil jako asistent ministra zahraničí a do značné míry byl Zákon o půjčce a pronájmu jeho dílem, stejně tak se podílel i na jednáních v Bretton Woods. Byl zastáncem tvrdší linie, kterou zvolil i nový prezident, který ho v roce 1945 jmenoval podtajemníkem ministerstva zahraničí. V této funkci se stal neocenitelným pomocníkem později jmenovaného ministra Marshalla a podílel se na vytvoření Doktríny zadržování, kterou vypracováním hospodářské pomoci západní Evropě a později i vytvořením NATO uvedl v praxi. V roce 1949 Marshalla nahradil na postu ministra zahraničí a vykonával ho až do nástupu prezidenta Eisenhowera.

³ *The Acheson-Lilienthal Report Report on the International Control of Atomic Energy. Learn World.*

⁴ *The Baruch Plan. Atomic Archive.*

nedával moc velké naděje, že ho Rusové budou akceptovat. Ale pokud se podíváme na celou záležitost z úhlu pohledu, který jsme si před chvílí nastínili, tak to možná byl velice promyšlený tah. Spojené státy měly všechny trumfy na své straně. Podáním tohoto návrhu se prezentovaly jako ty, které usilují o mezinárodní spolupráci, a pokud by plán přece jen byl nakonec schválen, tak by, při tehdejší neotřesitelné pozici Ameriky v OSN, v podstatě držely klíče od zmiňovaného Úřadu pro jaderný rozvoj.¹ Samozřejmě by se tím vystavovaly nutnosti celý svůj jaderný program zastavit, což vzhledem k tomu, že na něj zrovna měly monopol, nebylo zrovna výhodné, ale kalkulace jim zřejmě vyšla. Plán neprošel a to díky Sovětskému svazu. Plynilo z toho také potvrzení dřívějších spekulací, že se Sovětský svaz pokouší sestrojít vlastní atomovou bombu. Když upustíme tuto teorii, tak celý incident vypadal spíše jako diplomatické selhání Spojených států, který navíc umožnil Sovětům naplno zahájit vývoj bomby.²

Jelikož se ukázalo, že ke vzájemné dohodě nelze dojít, tak ve Spojených státech přehodnotili svůj pohled na jadernou bezpečnost. Tento obrat o 180° s názvem Zákon o atomové energii, jinak nazývaný McMahonův zákon podle jeho předkladatele senátora Briana McMahona, prezident podepsal 1. srpna 1946.³ Zákon v podstatě zakazoval jakékoliv další sdílení jaderných tajemství s jinými zeměmi. Není divu, že se dočkal kritiky ze strany Velké Británie a Kanady, se kterými uzavřel prezident Roosevelt dohodu o sdílení jaderných tajemství. Znamenal definitivní rozhodnutí s ideou mezinárodní jaderné spolupráce, a v podstatě též první krok pro ukončení spolupráce se Sovětským svazem. Nadále nemělo dojít k žádné výměně informací, klíčových pro bezpečnost státu, ani výrazného omezování strategických zbraní, dokud bude trvat hrozba ze strany SSSR. Přesně, jak o něco později 24. září formulovala tzv. Cliffordova zpráva.⁴ Ta vycházela z předpokladu, že přesila sovětských konvenčních sil je natolik velká, že pouze existence atomové dominance umožňuje poměr sil vyvážit.

---

¹ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 75-76

² CRAIG, Campbell. *The atomic bomb and the origins of the Cold War*. London: Yale University Press, 2008, s. 125-129

³ SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 116

⁴ "American Relations With The Soviet Union" by Clark Clifford. *Truman library*.

3.2 Truman

3.2.1 Stručný životopis

12. dubna 1945 nastoupil do úřadu prezidenta USA nový muž. Narodil se 8. května 1884 ve státě Missouri. Pro nepříliš úspěšného Trumana začala kariéra v podstatě až s vypuknutím první světové války, do které se jako dobrovolník přihlásil. V témž období se stal členem svobodných zednářů. Jako velitel dělostřelecké baterie se stal součástí expedičního sboru generála Pershinga, který mířil do Francie. Válka pro něj byla rychlá a v podstatě docela poklidná. Truman si však dokázal vynutit respekt své jednotky a celkově se osvědčil. Bojová zkušenost mu navíc umožnila navázat několik dobrých známostí. Právě s jedním z nově získaných přátel si po válce zařídil obchod s pánským oblečením, ale kvůli poválečné krizi se mu nevedlo dobře. Mezi významné přátele patřil i Thomas J. Pendergast, který spolu se svým bratrem Mikem v podstatě pomohli nastartovat Trumanovu politickou kariéru z ničeho. V roce 1922 kandidoval na funkci soudce pro východní území (správního obvodu Jackson), což byla spíše jen administrativní a ne příliš významná pozice. Byl mizerným řečníkem, ale podpora známých mu vynesla vítězství ve volbách, byť velice těsné. Jeho věrnost přátelům a morální a politické postoje však způsobily, že v roce 1924 nebyl znovu zvolen do funkce. Po další dva roky nezastával žádný úřad. Teprve v roce 1926 se vrátil do politiky. Jako vrchní okresní soudce pak vydržel celých osm let, a za tu dobu si získal velice dobrou pověst. V průběhu let se pokusil dostat do kongresu, ale narazil na odpor Thomase Pendergasta. Teprve v roce 1934, když stál Truman před dvojí volbou: odejít z funkce okresního soudce nebo postoupit na vyšší metu, ho Pendergast podpořil v kandidatuře na senátora za stát Missouri. Volby proběhly poměrně bezproblémově, ačkoliv byl Truman mnohými považován jen za Pendergastova poskoka a po jeho zvolení tak o něm mnoho lidí ve Washingtonu uvažovalo.¹

I přesto si však ve Washingtonu našel přátele. Oceňovali na něm jeho čestnost a pracovitost. Truman byl i rozhodným zastáncem Nového údělu a podporoval prezidenta Roosevelta. I přes kritiku, které se mu dostalo za Pendergastovu obranu, když byl dotyčný obviněn z podvodu, mu většina voličů zachovala přízeň a zvolila ho do dalšího funkčního

---

¹ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 17-36

období v roce 1940. Jeho druhé období ve funkci senátora mělo velký význam na jeho další kariéru. V únoru 1941 podal návrh na založení zvláštního senátního výboru pro kontrolu státních obranných programů (*Special Committee to Investigate the National Defense Program*), který byl úspěšně schválen. Truman tímto krokem chtěl zamezit stále narůstající moci zbrojních firem a s tím spojené plýtvání zdroji.¹ Jeho sedmičlenný tým se zakrátko proslavil po celých Spojených státech a Trumanovi dodal slušné renomé. V průběhu roku 1944 došlo k jednáním o novém viceprezidentovi. Truman rozhodně nebyl horkým favoritem, spíš naopak. Rozhodujícím faktorem bylo, že se ukázal být tím nejméně problémovým. A tak zatímco ostatní kandidáti z různých důvodů odpadávali, Truman stoupal na kandidátce stále výš, až zůstal v podstatě jen on. Roosevelt to rozhodně nevítal s nadšením, trápilo ho zhoršující se zdraví a jeho pozornost zaměřovala závěrečná fáze války. Vztahy obou mužů byly chladné. Truman nebyl přizván k žádným důležitým otázkám týkajícím se situace, ve které se USA nacházely. Přesto si Truman příliš nestěžoval. Naopak se možnosti nástupu do funkce prezidenta strachoval. Jak se zmínil reportérovi *St Louis Post-Dispatch*: „Znáte dějiny Ameriky dost na to, abyste si připomněl, co se stalo většině viceprezidentů, kteří usedli do prezidentského křesla? Většina byla zesměšňována, většině to zlomilo srdce a většina i o poslední zbytky respektu, kterému se předtím těšili. Nechci, aby se tohle stalo mně.“² Naneštěstí byl ve funkci viceprezidenta jen necelé tři měsíce. 12. dubna 1945 totiž Roosevelt náhle zemřel. Trumana zpráva o prezidentově smrti zastihla v deštivém Washingtonu, kde také ještě ten den složil přísahu jako 33. americký prezident.³

3.2.2 Nástup Trumana do prezidentského úřadu

Truman byl v okamžiku nástupu do funkce prakticky nezkušený v otázce výkonu státní moci. O to víc, že se jeho země zrovna nacházela ve válce. Snad žádný jiný prezident Spojených států nenastoupil do obtížnější situace. Problémem byl samozřejmě i přístup bývalého prezidenta ke svému viceprezidentovi. Roosevelt tradičně chápal úřad

¹ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 270-271

² JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 59

³ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 272

viceprezidenta jen v její legislativní rovině, nikoliv ve výkonné. Truman se měl starat o to, aby s prezidentovou politikou souhlasil senát, a nic víc. Do hlubších tajů složité mezinárodní politiky nebyl Rooseveltem zasvěcen. Pro něj byla funkce viceprezidenta v jeho posledním funkčním období snad i symbolem jeho blížícího se konce. A tak se stalo, že se v dubnu dostal do funkce muž, který se musel s celou americkou politickou situací seznamovat prakticky za pochodu. Své mezinárodní partnery Churchilla a Stalina vůbec neznal a mezinárodní politikou se do té doby prakticky nezabýval.¹

V nový prezident byl mnoha ohledech diametrálně odlišný od Franklina Roosevelta. Jejich rozdílnost se projevovala už v samotném chápání fungování svého úřadu. Zatímco Roosevelt řešil spoustu problému osobně a de facto vytvářel svou vlastní politiku bez ohledu na mínění a rady svého kabinetu, tak Truman se o svůj kabinet naopak chtěl opřít a přenechat co možná nejvíce agendy na jeho bedrech. Byl rozhodnut udržet si co nejvíce starých tváří, nicméně to v mnoha ohledech nebylo možné. Stejně jako předtím se také cítil zavázán starým přátelům, kteří ho podporovali. Truman nedosahoval takového šarmu jako charismatický „aristokrat“ Roosevelt. Na druhou stranu to vynahrazoval obrovským pracovním nasazením a příslovečnou disciplínou. Bylo ji zapotřebí, protože se ocitl v mnoha ohledech v horším postavení než jaké měl Roosevelt. Ten neměl po Pearl Harboru prakticky žádného vážného protivníka a jeho vůle byla zákonem, a to do značné míry platilo i o jeho vztahu k válečným spojencům za Atlantikem. Truman však žádnou takovou moc neměl a nadto stál před obtížným úkolem, jak naložit s poválečným světem. Roosevelta si vážil jako velkého státníka, a rozhodl se, že bude podporovat jeho myšlenky i po jeho smrti. Přesto však šel i svou vlastní cestou. Nejprve ubezpečil obě komory Kongresu, že se na plánu bojovat proti silám Osy do úplného vítězství nic nemění. Vyslovil svoji podporu nově vzniklé Organizaci spojených národů a rozhodně se postavil proti myšlence návratu izolacionismu.² Už od počátku se snažil vyzdvihnout svoji skromnost, do Bílého domu se nastěhoval až po několika týdnech od nástupu do funkce.

3.2.3 První změny

¹ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 11-12

² GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 272

Jak už bylo řečeno, záleželo mu na tom, aby byla zachována kontinuita vlády a tak všechny ministry vyzval, aby zůstali. Velmi brzy se však ukázalo, že to nebude u všech zdaleka možné. Někteří z členů vlády byli již poměrně staří a navíc byli příliš navyklí na styl dlouhé vlády předešlého prezidenta, který jim nedovoľoval se příliš účastnit důležitých jednání. Truman od nich očekával pravý opak, což obě strany vedlo k názoru, že je potřeba některé lidi nahradit těmi, kteří se pro takový úkol hodí lépe. Skupina lidí kolem Roosevelta byla beztak ve většině složená ze starých mužů, kteří se tak jako tak chystali odejít z funkce. Během několika měsíců tak vyměnil prakticky všechny hlavní místa prezidentových spolupracovníků. Především odešel dlouholetý politický matador osmasedmdesátiletý Henry Stimson, Rooseveltův ministr války, na jehož místo nastoupil Robert Patterson¹, a Edward Stettinius, ministra zahraničí, kterého nahradil James Byrnes. Prezident během několika měsíců vyměnil prakticky všechny klíčové osoby z Bílého domu a začal obklopovat vlastními lidmi, kteří zastávali spíše protisovětské názory. Jejich vliv však zatím narážel na silnou skupinu těch, kteří dosud prosazovali umírněnou politiku. Truman si dobře uvědomoval vlastní nezkušenost, hlavně na poli mezinárodní politiky. Proto byl do značné míry na svých podřízených závislý. Byl to především Byrnes, kterého Truman bral jako svého mentora, kdo v prvních měsících *de facto* řídil zahraniční politiku. O to větší to byl div, neboť za Rooseveltova prezidentství došlo k velkému úpadku na ministerstvu zahraničí. Byrnesův předchůdce Stettinius nicméně dokázal provést jistá kvalitativní zlepšení tím, že dosadil na odpovídající funkce schopné pracovníky, jako byl Acheson, Bohlen, Clayton, Crew a další, kteří později tvořili páteř ministerstva zahraničí.²

Trumanův názor na Stalina byl v tomto období komplikovaný. Jeho nezkušenost na mezinárodní scéně ho vedla k jisté naivitě. Dále se snažil, alespoň z počátku, pokračovat v odkazu zesnulého Roosevelta. Přesto se poměrně záhy začala uplatňovat Trumanova neústupnost. Země byla dosud ve válce a pořád se počítalo s invazí na Japonské ostrovy. K tomu byla potřeba Sovětská výpomoc a prezident v tomto směru nehodlal nic měnit, na druhou stranu si však uvědomoval realitu Ruského postupu napříč východní Evropou.

---

¹ Robert P. Patterson tak zažil poměrně rychlý kariérní postup. Na ministerstvo války nastoupil v roce 1940 jako ministrův asistent a už po pár měsících byl povýšen do funkce podtajemníka. Po Stimsonově rezignaci v září 1945 tak byl zřejmou volbou pro jeho nástupce. Stal se posledním ministrem v této funkci neboť v roce 1947 došlo k vytvoření ministerstva obrany.

² LEFFLER, Melvyn. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford: Stanford University Press, 1992, s. 26-28

Předešlá administrativa Stalinovi ustupovala, neboť byla potřeba jeho spolupráce na vojenských operacích a při organizování budoucího světového uspořádání. Stalin tyto základní imperativy Rooseveltovi zahraniční politiky dokázal využívat k legalizaci svých vlastních cílů. Těmi bylo vytvoření nárazníkových území při svých západních hranicích. Za obět' mu padly jednak již dříve získaná území v Pobaltí, ale také východní část Polska, Československa, Rumunska a Finska. V mnoha případech tím byla uznána jeho předválečná expanze, kterou tehdy prováděl ve spolupráci s Hitlerem. Jeho armády pak získaly rozhodující slovo na osvobozených územích a Stalinova moc se začala blížit i do střední Evropy. Truman si tento fakt začal postupně uvědomovat a snažil se přimět Stalina k větší spolupráci se Spojenci. I přesto však Truman neviděl ve Stalinovi nějakého protivníka. Vztah k němu se teprve utvářel a byl plný protikladů. Chtěl pokračovat v dosavadní přátelské notě, kterou nastolil jeho předchůdce, snad za to mohla určitá představa Stalina, coby jistá obdoba Thomase Pendergasta, Trumanova starého přítele z dob jeho prvních kroků na politické scéně. Pendergast se též nechoval vždy zcela korektně, ale dokázal držet slovo, a Truman věřil že s podobnými lidmi se dokáže dohodnout.¹ Byl to podobný i když opatrnější přístup, jaký měl ke Stalinovi i Roosevelt.

3.2.4 Postupimská konference

V této atmosféře zahájil Truman 17. července konferenci v Postupimi nedaleko Berlína. Konference si kladla za cíl především potvrdit závěry z Jaltské konference, tedy jednotný postup Spojenců až do konečného vítězství nad Japonskem a územní změny ve střední a východní Evropě.² V průběhu konference došlo k odchodu Churchilla, na jehož místo usedl Clement Attlee. Ze staré Velké trojky zůstal už jenom Stalin, zkušený muž, který se ve vrcholné politice pohyboval už víc než 20 let. Proti němu stáli v tomto směru nezkušení politikové. Hlavní pojídlo jejich spojenectví bylo Německo, jehož kapitulace znamenala ukončení tohoto společného zájmu. Dlouho skrývané rozpory konečně mohly vyplout na světlo. Sověti, kteří byli zvyklí z předchozích let na ústupky ze strany Západu, neuspěli při svých návrzích na zvýšení válečných reparací u Německa ani pro vybudování námořní

¹ JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996, s. 74

² CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 49

základny poblíž úžin v Turecku. Ostatně v podobném duchu se vyvíjela schůzka mezi Trumanem a Molotovem už v dubnu téhož roku. Američané si začali uvědomovat nebezpečí rozpínání sovětské moci v Evropě a obvinili je z porušování Jaltských dohod a Deklarace o svobodné Evropě. Obzvláště nebezpečný se jevil sílící ruský vliv na Balkáně, především pak vůči mořským úžinám mezi Černým a Středozemním mořem. Ruský cíl byl evidentní. Zabezpečení námořní trasy pro přístavy při Černém moři. Východní Středomoří však za svoji sféru vlivu považovali Britové, především kvůli Suezskému průplavu, který byl důležitý pro jejich državy v Indii. Churchill před sovětským postupem varoval už dříve a snažil se ho zastavit. To znamenalo i angažování se v řecké občanské válce na sklonku války. Sověti na druhou stranu považovali svoje kroky za legitimní. V květnu roku 1944 došlo k neoficiální dohodě mezi Churchillem a Stalinem o rozdělení sfér vlivu na Balkáně.¹ Britům šlo především o respektování svých pozic v Řecku. Zde ovšem nastal problém, neboť obě strany vnímaly „procentovou dohodu“ jinak. Zatímco Britové jako ryze bezpečnostní sféry, tak Rusové jako území, které směli kontrolovat bezezbytku. Stalin byl proto překvapen, že v tomto směru naráží na odpor.

Přesto není na místě myslet si, že už zde došlo k nějakému rozkolu mezi spojenci. Jak už bylo řečeno, Truman sice nechtěl Stalinovi ustupovat, jako to dělal Roosevelt, ale zároveň si nepřál nějaký rozhod. Postupim tak byla i svědkem Trumanova nadbíhání Stalinovi. 21. července se dozvěděl, že atomová bomba, o jejíž existenci se dozvěděl teprve v den svého nástupu do funkce, byla úspěšně odzkoušena. Truman několik dní čekal a teprve potom se o její existenci zmínil Stalinovi. Pokud myslel, že tím na něho udělá dojem, tak se zmylil. Rusové o výrobě americké atomové bomby věděli už delší dobu a sami začali s jejím vývojem. To samozřejmě Truman nevěděl. Existence atomové bomby znamenala naději v brzký konec války s Japonskem a to bez nutnosti invaze. To také znamenalo, že ruská pomoc v této věci už nebude bezpodmínečně nutná. Celkově byla Postupimská konference z větší části pouze odročením největších rozporů mezi velmocemi na budoucí jednání. Americké pokusy o získání souhlasu pro své návrhy, ať už za pomoci finančních nebo jaderných argumentů, se u Sovětů mýjely účinkem. Naopak jen zvětšovaly rozpory mezi oběma zeměmi.

---

¹ REYNOLDS, David. *From World War to Cold War: Churchill, Roosevelt, and the international history of the 1940s*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 238 a v LEFFLER, Malvyn. *Origins of the Cold War*. New York: Routledge, 2005, s. 144

3.3 Proměna zahraniční politiky vůči SSSR

3.3.1 Politika cukru a biče

Pohled na Sovětský svaz se u Trumana utvářel od konce války a spíš než, aby šlo o skokovou změnu, by se dalo hovořit o pozvolné změně názorů. Jeho vlastní politická představa se měnila pod dojmy z mezinárodních schůzek mezi válečnými spojenci. Jak již bylo řečeno, jeho zahraničněpolitická nezkušenost a osobní ideály narážely na politickou realitu od prvních dní jeho usednutí do úřadu. Byla to zvláštní směsice sympatií a touhy neměnit, jako zastupující viceprezident, politiku vytvořenou Rooseveltem, a jeho osobních názorů na fungování úřadu prezidenta, která se přece jen od jeho předchůdce lišila. Předně daleko více dokázal více přijímat cizí rady. Dále nebyl až tolik zaměřen na jeden konkrétní cíl jeho politiky, aby přestal vidět i méně pěkné stránky tohoto snažení. V tom se lišil od Roosevelta, který byl vůči Stalinovi téměř nekritický, a tento stav se s jeho zhoršujícím se zdravím na konci války stále více zesiloval. A to i přes fakt, že už v té době bylo jasné, že jeho sen o mezinárodní poválečné spolupráci nebude možné dovést do všech důsledků. Prezident prostě neměl životní sílu na výraznější změny své politiky.¹

Truman, sám bez zkušeností, se musel spoléhat na rady a informace, které k němu směřovaly z obou názorových proudů – varovných výkřiků od některých diplomatů a vojáků, a pokračovatelů v tradiční americké politice nezasahování do Evropských záležitostí, pokud to není nezbytně nutné -, a na svém „zdravém rozumu z Missouri“. V souladu s tím, pak uplatňoval asertivní politiku „cukru a biče“, která se však, alespoň z počátku, často mýjela účinkem. Už jeho první významnější setkání s vrcholným sovětským představitelem, ministrem zahraničí Molotovem, jen pár dní po Rooseveltově smrti, by se dala nazvat menším skandálem. Prezident použil „bič“ a zcela jasně obvinil Sověty z porušování Jaltských dohod,

---

¹ WANNER, Jan. *Spojené státy a evropská válka, 1939-1945: Díl III. Zápas o Evropu*. Praha: Dokořán, 2002, s. 253-258

o čemž byla řeč již dříve.¹ Následovalo vystřízlivění a Truman musel vyslat 26. května osvědčeného Harryho Hopkinse², aby mezinárodní faux pas zachránil v Moskvě.³ Problémem číslo jedna byla především otázka Polska. Střetávala se zde koncepce britské vlády se sovětskou, přičemž každá z nich podporovala vlastní polskou exilovou vládu, a USA zde měly sehrát funkci arbitra. Z pochopitelných důvodů si přály rovněž podpořit prozápadně orientovanou exilovou vládu v Londýně v čele se Stanislawem Mikolajczykem. Hopkinsovi se nakonec podařilo dojednat kompromisní řešení a obě strany se na něm dohodly.

Dalším příkladem politiky „cukru a biče“, ve své pravé podstatě, byl nátlak ekonomický. Spojené státy nebyly válkou nijak postiženy a jejich hospodářská převaha oproti zbytku světa se teď ještě zvýšila. Rozhodnutí přerušit dodávky v rámci „Půjčky a pronájmu“ od 11. května do SSSR patřilo k další nepovedené zahraniční politice, která byla pro prvopočátky Trumanova vládnutí typická. Zákaz, který byl souhrou náhod uplatněn mnohem přísněji, než se původně zamýšlelo a z mezinárodněprávního hlediska i bezohledněji, protože nedošlo k předběžnému informování sovětské strany, na sovětské postoje neměl výraznější vliv a naopak se obrátil proti USA, které po diplomatické přestřelce nakonec dodávky ještě na čas obnovily.

Trumanovu a Byrnesovu diplomatickou hru se Sověty také značně stěžoval Kongres. Citlivým bodem se zde stala otázka válečných reparací. Oproti původním Jaltským usnesením, že bude Německo povinno vyplatit až 20 miliard dolarů se začalo postupně upouštět, neboť bylo jasné, že při současné finanční pomoci plynoucí do okupovaného a hospodářský rozvráceného Německa z USA, by to byly vlastně opět Spojené státy, které by tuto částku platily. Rovněž pro další půjčky Sovětskému svazu nechtěli kongresmani státní kasu příliš otevírat, aniž by nezískali záruky na své požadavky. Ty předložila kongresová delegace v září 1945 přímo Stalinovi. George Kennan zde dělal politikům z USA doprovod a poradce. Ve svých pamětech vzpomíná, na své zklamání z chování části členů delegace, jež

---

¹ Molotov sám prohlásil, že „takto s ním ještě nikdo nejednal“. viz LEFFLER, Malvyn. *Origins of the Cold War*. New York: Routledge, 2005, s. 66

² Harry Hopkins pro Roosevelta pracoval již od 30. let, kdy stál v čele hned několika programů v rámci New Deal. Později byl dokonce krátce ministrem obchodu. Po celou válku byl Rooseveltovým nejbližším poradcem, což mu vyneslo neoficiální označení „šedá eminence“. Byl špičkovým vyslancem, který zprostředkoval první rozhovory jak s Británií, tak se Sovětským svazem. Hopkins byl velkým zastáncem vstřícnější politiky vůči Rusku. V roce 1946 podlehl rakovině.

³ ROSE, Lisle A. *After Yalta: America and the origins of the Cold War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1973, s. 35-45 a v CRAIG, Campbell. *The atomic bomb and the origins of the Cold War*. London: Yale University Press, 2008, s. 91

shledal neprofesionálním až arogantním.¹ Požadavky na zaručení svobody informací, náboženství i amerického majetku na území SSSR oplátkou za další dodávky z USA, byly skutečně za hranicí i Jaltských dohod. Celkově se politika „cukru a biče“ v době kolem Postupimské konference minula účinkem.

3.3.2 Londýn a Moskva – Rada ministrů zahraničí

Vztah mezi prezidentem a jeho ministrem zahraničí byl specifický už tím, že oba dva byli kandidáti na post Rooseveltova viceprezidenta ve volbách v roce 1944. Byrnes předtím sloužil jako blízký Rooseveltův spolupracovník a poradce, který stál v čele důležitých úřadů pro ekonomickou stabilitu a válečnou mobilizaci (*Office of Economic Stabilization, Office of War Mobilization*).² V okruhu kolem prezidenta byl Byrnes spíše nakloněn tvrdší politice vůči SSSR, jak dokládá i jeho nesouhlas s možností jaderné spolupráce se Sověty, se kterou se v té době v Bílém domě vážně koketovalo. Truman mu po svém zvolení pak nabídl křeslo státního tajemníka, v souladu s přáním zesnulého Roosevelta, který je ve Spojených státech zároveň ministrem zahraničí a v té době též de facto třetí muž ve vládě. Vzhledem k tomu, že po Trumanově nástupu do úřadu zůstala pozice viceprezidenta prázdná, plnil tuto funkci právě státní tajemník. Byrnes, který měl pocit, že Trumanovi nic nedluží, se choval dost svévolně. I když zpočátku mu to nebylo bráno za škodu a jeho politika pozvolného vyjednávání byla v té době v souladu s prezidentovým vlastním názorem. To bylo také dáno Trumanovou nezkušeností, kdy se zprvu na Byrnesův úsudek musel přímo spoléhat. Prozatím chyběla jasněji stanovená hranice, kterou by Amerika odmítala překročit. Byrnes v tomto duchu také postupoval. Na čem se obě strany neshodly nyní, to se odložilo do budoucna.

---

¹ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 275-278

² Byrnes patřil k dlouholetým členům Kongresu do něhož se poprvé dostal už v roce 1911. V roce 1931 se stal senátorem a silným podporovatelem Rooseveltovy politiky. Za války pak řídil několik klíčových úřadů a patřil k užšímu kruhu kandidátů na nového viceprezidenta ve volbách 1944. Jeho blízká spolupráce s Rooseveltem z něj dělala jasného favorita. O to větší byl šok, když se kandidátem nakonec stal Truman. V zahraniční politice byl nepochybně zkušenější než Truman, pro kterého byl mentorem v době jeho nástupu do Kongresu a i později v počátku jeho prezidentství. Byrnes stál u zrodu tzv. „atomové diplomacie“, která ale ukázala jako nefunkční. Nedostatečná konzultace s prezidentem a chabé výsledky z jednotlivých konferencí ho nakonec připravily o podporu a Byrnes byl nucen v roce 1947 odstoupit.

Už následující dvě schůzky Rady ministrů zahraničí věcí (*Council of Foreign Ministers*), v Londýně a v Moskvě, však ukázaly, že názory obou mužů se začínají rozcházet. Londýnská jednání, uskutečněná krátce po konferenci v Postupimi a vítězstvím v Pacifiku, měla především vypracovat konečnou mírovou smlouvu. Opakovala se na ni ale jen znovu situace z Postupimi. Ani Byrnesova atomová diplomacie nedokázala Molotova přimět k odklonu od neústupného postoje a ke kompromisům v otázkách, které se týkaly především sovětizace Rumunska a Bulharska a poválečných reparací Německa. Celá konference tak skončila neúspěchem.¹ Ve Washingtonu se začaly ozývat hlasy nespokojenosti s Byrnesovými diplomatickými nezdary. Konflikt byl ovšem spíše osobní povahy, kdy se Byrnesovo „absolutistické“ pojetí diplomacie začínalo zajídat nejen diplomatům, ale i kolegům ministrům.² Nicméně ani on nevnímal výsledky z Londýna uspokojivě. Proto se rozhodl jednat a odjel v prosinci na druhé zasedání Rady ministrů zahraničí do Moskvy. Ta sice přinesla úspěch v podobě souhlasu s vytvořením Komise pro atomovou energii při OSN, ale jinak žádný z palčivých problémů v Evropě ani na blízkém Východě nevyřešila.³ Jedním z důležitých bodů byla otázka Sovětské přítomnosti v Íránu, který Spojenci v roce 1941 obsadili, pro zabezpečení důležitých zásobovacích tras do Sovětského svazu, a po skončení války se z něho začali stahovat, s výjimkou Rudé armády. Ta se navíc zapojila do bojů severoiránských komunistů a loajálních iránských jednotek. Celá věc se dostala i na jednací stůl moskevské konference, ale Byrnes této věci nepřikládal velkou váhu a Molotov získal návrh. Íránská otázka se tedy opět nevyřešila a ani se o ní závěrečná zpráva z konference nezmínila.⁴

Nejdůležitějším důsledkem celé konference tak bylo značné pošramocení Byrnesovy pověsti. K tradičním kritikům jeho politiky se tentokrát připojil i prezident, který byl silně nespokojený s prací, kterou ministr odvedl. Nepříjemné bylo především nedostatečné informování Washingtonu o krocích, které Byrnes provádí – to vyvrcholilo tím, když se Truman dozvěděl o výsledcích jednání dřív z novin, než od svého ministra zahraničí. Ze všech stran se na Byrnese hrnuly stížnosti. Člen delegace v Moskvě James Conant si napsal, že Byrnese „zajímá jen vlastní ctižádost a reakce veřejnosti než nefalšované přesvědčení, že

---

¹ MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008, s. 70-71

² LEFFLER, Melvyn. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford: Stanford University Press, 1992, s. 38-40

³ MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008, s. 70-71

⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 23-28

se v otázce atomové bomby lze s Moskvou nějak domluvit, a zda je to vůbec možné.“¹ Prezident si celou věc s ministrem zahraničí po jeho návratu do USA vyříkal na své jachtě *Williamsburg*, kde mu vyčetl, jak později napsal, že obsah jím poslané zprávy o konferenci v Moskvě „neodpovídá tomu, co má člen kabinetu odevzdat prezidentovi. Podobala se spíš zprávě, v níž jeden spoludávatel firmy sděluje druhému, že není žádný důvod k obavám.“ A dále pokračuje, že je nespokojen se závěrečným komuniké, kde nebyla „jediná zmínka o Íránu ani o dalších místech, kterých se Sověti zmocňovali. Dostali jsme jen jalový slib, že se bude pokračovat v rozhovorech.“ Prezidentova kritika Byrnese dále pokračovala, když mu začátkem ledna 1946 napsal v ostře laděném dopise, že je potřeba skoncovat s kompromisními řešeními jinak dojde k další válce. Na závěr pak prohlásil, že „má už po krk té vstřícnosti k Sovětům.“² Z celé věci se zračilo Trumanovo rozčarování z probíhajících mírových jednání, která nikam nevedla. Z části za to mohla i jeho netrpělivost v důsledku jeho diplomatické nezkušenosti, ale podobný názor nesdílel zdaleka sám. Byrnese každopádně od tohoto okamžiku nepovažoval za důvěryhodnou osobu a byl rozhodnut ho při nejbližší příležitosti nahradit někým jiným. O kandidátovi nemusel přemýšlet dlouho, měl jím být gen. George C. Marshall³, který ale momentálně byl na diplomatické misi v Číně, na kterou ho Truman předtím vyslal. Přelom let 1945 a 1946 znamenal pro Trumanovu víru v nalezení dohody se Sověty vážnou trhlinu, a i když se ji zatím zcela nezbavil, tak začal více naslouchat hlasům mluvícím o Rusku, jako o nepříteli. Problém celého tohoto období bylo, že Bílý dům zatím nevěděl, jak s nově nabytou hospodářskou a vojenskou silou v poválečném.

3.3.3 Kennanův „Dlouhý telegram“

---

¹ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 276

² MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008, s. 71

³ Marshall byl zkušený organizátor a diplomat, proto slavil na postu náčelníka armádního štábu během války úspěch. Jako voják se účastnil už první světové války. Jeho organizační schopnosti pomohli vytvořit z původně asi 200 tisícové armády 8,5 milionovou a řídil plánování válečných operací po celém světě. Mezi jeho hlavní úkoly však patřilo ukočírovat často hašteřivé vojenské velitele, aby se kola válečné mašinerie nezadrhla. V této roli zůstal až do konce války. Poté z funkce odešel, ale už krátce na to byl Trumanem poslán jako velvyslanec do Číny, aby našel řešení místní občanské války. Úkol, na který nestačil ani Marshall. V roce 1947 byl povolán zpět, aby se stal novým ministrem zahraničí. Této funkce se zhostil v době celkové proměny Americko-Ruských vztahů. V roce 1949 byl nahrazen Achesonem, ale v letech 1950-51 ještě působil jako ministr obrany.

Z řad vládních úředníků měli velký vliv na vytváření anti-sovětských nálad především zástupci ministerstva zahraničí, kteří již delší dobu volali po přeformulování oficiální politiky vůči Rusku, ale ze zjevných příčin se jim v Rooseveltově administrativě nedostávalo přílišné pozornosti. Ne nečekaně jimi byli především ti lidé, kteří měli se Sověty osobní zkušenosti. Revizionisté o nich nejčastěji mluví, jako o zástupcích tzv. řížských axiomů – členech diplomatického sboru, který v meziválečném období ještě před rokem 1933 sídlili v Rize, v Lotyšsku, a jejich ideových následovnicích.¹ Byli ovlivněni tehdejšími divokými průběhy revoluce v Rusku a počátečního neméně neklidného vývoje Sovětského svazu, jehož byli svědky. Nebyli to jen mužové z Rigy, ale i budoucí diplomaté v Moskvě, kteří byli vývojem sovětské politiky ke konci války znepokojeni. Řížské axiomy jsou terminus technicus pro politiku vůči SSSR vycházející právě z názorů těchto mužů – Sovětský svaz je agresivní stát, který se snaží expandovat, a zároveň chová nepřátelský postoj vůči kapitalismu. Ve své podstatě není soužití Ameriky se Sovětským svazem dlouhodobě možné. Proti nim by se daly postavit tzv. jaltské axiomy, které se ovšem zrodily daleko dřív než na Jaltské konferenci, a provázely americkou zahraniční politiku už od 30. let. Šlo o politiku postavenou na předpokladu, že se Sověty lze vyjít a správným vlivem na ně lze docílit proměny sovětské společnosti směrem ke kapitalismu. To byla politika prezidenta Roosevelta a zprvu i Trumana, který oscilloval mezi jejím bezvýhradným dodržováním a pokusy o prosazení řížských axiomů, aby mu pomohly přimět Rusy k ústupkům.²

V době, kdy se Trumanův vztah k SSSR začal přiklánět k více konfrontačnímu tónu, dostala tato fáze další silný impuls. 9. února měl totiž v Moskvě projev Stalin. Ačkoliv se jednalo spíše o řeč určenou pro domácí publikum, která byla zvyklá na jinou míru politiky, než na mezinárodní scéně, byla tato událost v hledáčku zahraničních zemí – především Spojených států, kterých se především týkala. Protože se jednalo o předvolební řeč, tak v se v ní objevilo zhodnocení předchozích úspěchů. Stalin v ní vyzdvihl klíčové postavení SSSR při porážce sil Osy, ale zároveň došlo i k návratu léta nepoužívané útočné rétoriky na téma socialismus vs. kapitalismus. Ten obvinil z rozpoutání světové války a varoval, že dokud bude kapitalismus existovat, tak sebou hrozbu války ponese vždy. Následovala tedy výzva na zvýšení té průmyslové výroby, která byla určena především na vyzbrojování armády, aby se na tuto budoucí hrozbu mohl stát připravit. Jak již bylo řečeno, mělo to směřovat směrem

¹ DRULÁK, Petr. *Metafory studené války: interpretace politického fenoménu*. Praha: Portál, 2009, s. 133

² tamtéž, 2009, s. 134-135

k sovětským občanům, které mělo přesvědčit o nutnosti nechat šrouby stalinského režimu nadále utažené a zamezit jakýmkoliv pokusům o jakoukoliv liberalizaci v rámci sovětského státu, ke čemuž se zdánlivě v průběhu války přibližoval. Jak jinak přesvědčit obyvatelstvo o nutnosti represálií než ukázat na společného nepřítele? Nešlo tedy primárně o řeč namířenou čelem k mezinárodnímu společenství.¹ Přesto se v USA stala v politických kruzích velmi diskutovanou záležitostí. Pro mnoho lidí to představovalo jasný rozchod protinacistické koalice a někteří to neváhali označit dokonce za deklaraci nové světové války. Celé situace navíc využili republikánští kongresmani ke kritice Trumanovy zahraniční politiky a především k laxnímu jednání jeho šéfa diplomacie Byrnes. Problém kolem Stalinovi zprávy byl zmatek v jejich interpretacích. Náměstek ministerstva zahraničí Dean Acheson si toho byl vědom a na pokyn svého nadřízeného Byrnes se s tím rozhodl něco dělat.

Ve Washingtonu byl zjevný náhlý hlad po skutečně souhrnné zprávě ohledně cílů sovětské zahraniční politiky. Státní department tedy požádal jednoho z mála skutečných odborníků na ruské záležitosti George Kennana² o vypracování analýzy ve „srozumitelné formě“.³ Kennan byl dlouhodobým zaměstnancem na americké ambasádě v Moskvě a patřil k předním zastáncům tzv. řízkých axiomů. V posledních měsících také *de facto* řídil ambasádu sám, protože jeho nadřízený Harrison byl kvůli důležitým událostem často pryč a zároveň se už připravoval na návrat do Washingtonu. Kennan byl sám nespokojený s postupem americké diplomacie a ministerstvo zahraničí už delší dobu bombardoval varovnými zprávami, které však zůstávali z valné části bez povšimnutí.⁴ Už na konci války tvrdil, že bez tvrdšího postupu je zbytečné jakékoliv jednání se sovětskými představiteli ohledně statusu východoevropských zemí, které osvobodila Rudá armáda – ještě před Churchillovým projevem ve Fultonu si tak uvědomoval vznik železné opony, jasně vymezující sféry vlivu západních velmocí a Sovětského svazu. Ve svých pamětech se však zmiňuje o tom, že i přes své rozčarování a momentální nemoc byl okamžitě svolný

¹ VYKOUKAL, Jiří. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000, s. 68

² Kennan patřil k předním odborníkům na ruskou politiku. Silně ho ovlivnily předválečné poměry v Sovětském svazu, především pak tzv. stalinské čistky během 30. let. Během války byl jedním z mála, který varoval před přílišnou důvěrou v sovětské vůdce. Kromě klíčové role při utváření zahraniční politiky ve druhé polovině 40. let byl později jmenován velvyslancem v Moskvě. Mezitím se však stal kritikem stále militantnějšího proudu ve Washingtonu. To nakonec vedlo ke ztrátě důvěry a odchodu ze Štábu pro politické plánování na ministerstvu zahraničí.

³ BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 36-37

⁴ viz jeho telegramy na ministerstvo zahraničí ve FRUS od roku 1944 v Foreign relations of the United States (FRUS). *The University of Wisconsin Digital Collections* a v KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 292-293

požadovanou analýzu z konce února vypracovat, a 22. února poslal do Washingtonu „dlouhý telegram“ o 8000 slovech.¹ Sám přitom netušil, jak velkého ohlasu se mu tím dostane. Telegram totiž přišel přesně ve správnou dobu. Politikům dával do ruky klíč k rozšifrování ruských politických kroků a zároveň jim poskytoval i rady, jak s nimi jednat. Nejednalo se ani o nabádání k přílišné agresivitě, ale ani k jakémukoliv ustupování.

Kennan popsal současnou sovětskou zahraniční politiku, jako pokračování tradice z dob carského Ruska, která má základ už v mentalitě ruských vládců, která je šovinistická a xenofobní, která je navíc oproti minulosti ještě silnější. Současná je pak spjata s jejich patologickou nejistotou při kontaktu se zahraničím a obav z útoku kapitalistických států, které mají předurčeno válčit mezi sebou a vyvolávat války, jako byla ta poslední, která ohrozila i Sovětský svaz. Pod marxisticko-leninskou nálepkou se však skrývala obyčejná touha po uchování své moci, čímž byli Stalin a jeho spolupracovníci posedlí. Ostrá rétorika tak byla namířená spíše dovnitř, k občanům, a měla legitimizovat sovětskou moc. Sovětský režim se neustále obává vlastní slabosti, přestože k tomu nemá racionální důvod. Cíle sovětského vedení se odvíjejí od aktuálních příznivých podmínek, tak aby vždy mohli posilovat svůj vliv. Koexistence s USA nebyla v dlouhodobém horizontu možná a Kennan varoval před sovětskými pokusy oslabit americkou pozici ve světě. Nepředpokládal ale nějaký velký válečný konflikt mezi SSSR a USA. Rusové se, podle něj, málokdy odhodlají k riskantní akci, a pokud se jim protivník dokáže postavit dostatečně rozhodně, tak se svých cílů vzdají. Doslova píše: „Oproti hitlerovskému Německu není sovětská moc ani schematická ani dobrodružná. Nepracuje podle stanovených plánů. Nepodstupuje zbytečná rizika. Je logice rozumu nepřístupná, ale logice moci ve vysoké míře přístupná. Proto se může beze všeho stáhnout – a všeobecně to dělá – pokud někde narazí na silný odpor. Když má tedy protivník dostatek prostředků a prokáže odhodlání je nasadit, zřídka kdy to bude muset udělat. Když se situace správně využije, nebude muset dojít k žádné zkoušce síly poškozující prestiž.“ Dále nabádá k tomu, aby byla americká veřejnost dostatečně o americko-sovětských vztazích informována, aby americkou politiku lépe chápala a ztotožnila se s ní.²

Ve Washingtonu se telegram stal čtením číslo jedna. Je známo, že ministr námořnictva James Forrestal jej nechal přečíst všem vysokým důstojníkům a členům vlády. Podle Kennana

¹ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 290-297

² Telegram z 22. února 1946 v Foreign relations of the United States (FRUS). 1946, volume VI, 696-709. *The University of Wisconsin Digital Collections*

se telegram dostal i k prezidentovi.¹ Význam, jaký se přikládal „dlouhému telegramu“ je nepopíratelný. Dokládá hlad vedoucích státních činitelů po receptu na rébus sovětské politiky a ukazuje, že americká zahraniční politika byla do té doby stále kombinací pokusu a omylu a oficiálně ještě nedošlo k definitivnímu rozchodu s válečnou politikou spolupráce mezi velmocemi. V rozporu s tím se už začaly objevovat konfrontační hlasy jednotlivců, což ze zahraniční politiky dělalo tak trochu schizofrenní záležitost. Telegram těmto hlasům dodal pevné kořeny, ale stále nedošlo k praktickému přehodnocení politiky. Kennanovi se za jeho zprávu dostalo velkého věhlasu a proto byl během několika měsíců odvolán z Moskvy (jako příliš cenný expert) do Washingtonu, kde nastoupil do nově vzniklé Národní vojenské akademie (*National War College*) – kde působil, jako zástupce ředitele pro zahraniční záležitosti. Akademie měla za úkol hlouběji seznámit důstojníky ze všech typů vojska, ale i úředníky klíčových ministerstev se zahraničně-politickou problematikou a Kennan zde byl jedním z přednášejících.² Posléze v roce 1947 se z rozhodnutí nového ministra zahraničí George Marshalla stal vedoucím Štábu pro politické plánování (*Policy Planning Staff*) při ministerstvu zahraničí. Zde pak měl sehrát důležitou roli při konečném utváření změny zahraniční politiky USA vůči Sovětskému svazu.

3.3.4 Churchillův projev

Na jaře 1946 došlo ještě k jedné důležité události z hlediska utváření nového vztahu k Sovětskému svazu. Ten neměl moc co dočinění s praktickými změnami, ale stejně jako Kennanův telegram měl velký symbolický význam.

Churchill již nebyl od léta 1945 ministerským předsedou Velké Británie a stál v čele parlamentní opozice. Z této pozice přijel v březnu do USA, aby zde lobboval za posílení vztahů severní Ameriky a Velké Británie. Jeho projev ve Fultonu ve státě Missouri tak měl za cíl především přesvědčit posluchače o důležitosti další spolupráce anglicky mluvících zemí. Především vyšší míru vojenské (obrné) spolupráce mezi Spojeným státy a Britským společenstvím, o které chtěl tradiční zvláštní vztahy USA a Velké Británie rozšířit. Ve své

---

¹ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 294-295

² tamtéž, s. 298-312

podstatě předjímal myšlenku Severoatlantické aliance, když tvrdil, že je důležité i „udržování těsných vztahů mezi našimi vojenskými poradci, což se projeví ve společném rozboru potenciálních nebezpečí, v podobnosti výzbroje a výcvikových předpisů i ve výměně důstojníků a posluchačů vojenských technických akademií.“ Rovněž varoval před pokusy předat jaderná tajemství jiným zemím než této alianci.¹ Argumentem pro takové návrhy byla složitá situace vztahů Západu a Východu. Churchill řekl, že byla „od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starobylých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie – všechna tato slavná hlavní města i s obyvateli jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou .... , tohle rozhodně nebude osvobozená Evropa, za kterou jsme bojovali.“² Obavy měl z vytvoření komunistických režimů v těchto státech, které by byly ve skutečnosti pouhými loutkami Sovětského svazu.

Odezva na taková slova na sebe nenechala dlouho čekat. Projev byl přirozeně dosouzen Sovětským svazem, dokonce samotným Stalinem už 13. března, který Churchilla obvinil z volání po nové válce a z výroků o potřebě anglofonních národů kontrolování zbytku světa.³ Kritice se nevyhnul ani na Západě, kde veřejnost stále nebyla připravena na tak silné zpochybňování jednoho ze spojenců, ke kterému navíc kvůli enormním válečným obětem stále mnoho lidí cítilo sympatie. Dokonce i Kennan si poznamenal, že mu byl antikomunismus v oněch dnech v takové míře nepříjemný. Vadilo mu především nedostatečné nerozlišování mezi socialismem a bolševismem, přičemž, podobně jako jiní, poukazoval, že ne všechno je na komunismu odsouzenihodné.⁴ Hlasy nesouhlasu s projevem se také ozývaly od některých členů Kongresu, zvláště republikánů, kteří volali po návratu k izolacionismu. Tato idea jim přesto vydržela jen krátce, neboť události rychle nabíraly spád.

Souhlasné projevy naopak zaznívaly z řad představitelů americké vlády. Truman se projevu osobně zúčastnil a pravděpodobně byl o jeho obsahu předem seznámen. Pochvalně se k tomu vyjádřil i ministr zahraničí Byrnes a ministr námořnictva Forrestal.⁵ Samotný projev opět rozvířil vody v diskusi o politice vůči SSSR a stal se častým argumentem pro vytváření opatření obou velmocí vůči sobě. Zdá se, že v této době se min. čelní představitelé státního departmentu i dalších ministerstev přiklonili k tzv. řížským axiomům, a teze „dlouhého

---

¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 193-197

² tamtéž, s. 197-198

³ tamtéž, 2010, s. 199

⁴ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 301

⁵ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 201-203

telegramu“ se začaly brát jako oficiální doktrína. Tvoření se sovětské sféry vlivu si povšiml i tisk. V červnu vyšel ve dvou číslech časopisu *Life* článek od Johna Dullese¹ „Zamyšlení nad sovětskou zahraniční politikou“ (*Thoughts on Soviet foreign policy*), kde popisuje sovětskou *Pax Sovietica* a důvody, které SSSR k jejímu vytvoření vedou. Zároveň však dodává, že možné rozpory lze překonat a mírové soužití SSSR a USA bude trvat i nadále.²

3.3.5 Cliffordova zpráva

V září téhož roku vytvořili prezidentovi poradci, Clark Clifford³ a George Elsey, souhrnnou analýzu americko-sovětských vztahů a jejich možných budoucích scénářů. Podobně jako v Kennanově telegramu i v jejich zprávě varovali před velice častým jevem sovětských činitelů přizpůsobovat si výklad mezinárodních smluv a dohod podle své potřeby – příkladem měly být Jaltské dohody. Dalším varovným kritériem bylo pokračující rozsáhlé zbrojení na sovětské straně, a to jak po stránce kvalitativní (vývoj atomové bomby, biologických zbraní, raket s dlouhým doletem...) tak kvantitativní (mnohonásobně převyšující počty tanků, děl i mužů v době probíhající všeobecné demobilizace v západním světě). Jakékoliv ústupky vůči SSSR měly skončit, neboť by to jeho činitele považovali pouze za důkaz americké slabosti. I v dalších bodech se s Kennanem názorově shodovali. Vzhledem k zcela protikladným cílům zahraniční politiky obou velmocí se výhled mezinárodní spolupráce jevil, jako velmi obtížný, ne-li nemožný. V takovém případě měla nastoupit strategie zadržování. Od jeho pojetí se však Cliffordova zpráva lišila ve větším zohledňování vojenské stránky této strategie. Zřetelně kladla důraz na jaderný arzenál Spojených států. Nejen jeho existence, ale i připravenost ho použít měla mít na zastrašení nepřítele rozhodující efekt. Požadavek na jaderné odzbrojení odmítala, neboť by tím více utrpěly USA, které neměly k dispozici tak velké konvenční síly jak Sovětský svaz. I když byla zmiňována i

---

¹ Republikán John Dulles patřil ke kritikům Trumanovi pozdější politiky zadržování, tento postoj mu vysloužil později křeslo ministra zahraničí za Eisenhowerova prezidenství.

² Vydání z 3. a 10. června 1946 v *Life: 1945 - 1950. Google books*

³ Clifford patřil k okruhu Trumanových přátel z Missouri, kteří se stali po nástupu do úřadu prezidenta USA jeho blízkými spolupracovníky. Z nich byl Clifford patrně nejvýznamnější. Jako prezidentův nejbližší spolupracovník byl významným architektem americké zahraniční politiky. Kromě utváření vztahů vůči SSSR se zasloužil o prosazení diplomatického uznání nově vzniklého státu Izrael (1948) a to navzdory tehdejšímu ministru zahraničí Georgovi Marshallovi. O řadu let později byl poradcem prezidenta Kennedyho a za jeho nástupce Lyndona Johnsona byl krátce ministrem obrany.

---

ekonomická stránka pro jednání se Sověty, autoři zprávy v její dlouhodobý účinek příliš nevěřili.¹

---

¹ SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 65-69 a v "American Relations With The Soviet Union" by Clark Clifford. *Truman library*

4 Americká zahraniční politika v letech 1947 až 1949

4.1 Trumanova doktrína

4.1.1 Řecko a Turecko

Potřebě razantnějšího vystoupení americké politiky vůči Sovětskému svazu v podobě vyhlášení Trumanovy doktríny a všech kroků, které z toho následně byly učiněny, předcházela krize ve východním středomoří – Turecku a Řecku. Sovětsko-Turecký spor se táhl až do meziválečného období a ve svém důsledku až do časů carského Ruska. Kvůli sporům o kontrolu úžin mezi Černým a Středozemním mořem došlo mezi Tureckem a Ruskem k nejednomu konfliktu. V roce 1936 byla v Montreaux ve Švýcarsku podepsána Konvence, která kontrolu i zodpovědnost za bezpečnost nad úžinami vkládala výlučně do rukou Turecku. V průběhu války došlo ze strany SSSR k iniciativě revidovat znění smlouvy, přičemž argumentoval neschopností Turecka úžiny skutečně zabezpečit. V říjnu 1944 získal Stalin od Churchilla při „procentové schůzce“ nezávazný souhlas k budoucímu pozměnění Konvence z Montreaux. Po připojení se Turecka na stranu Spojenců začátkem roku 1945 došlo k zesílení tlaku Moskvy na Ankaru. Sovětský ministr zahraničí Molotov nejprve vypověděl spojeneckou smlouvu z roku 1925 a při následných jednáních o nové smlouvě spojoval sovětský souhlas se změnou Konvence. Požadavkem byl zákaz všem válečným plavidlům, které nepatřily žádnému ze států na pobřeží Černého moře, v plutí skrz úžiny a společné turecko-sovětské obrany těchto úžin. Navíc došlo i na územní nároky Sovětského svazu na turecko-arménské hranici. Ankara na to reagovala odstoupením od jakýchkoliv jednání a obrátila se na Londýn. Při jednáních na konferenci v Postupimi vyšlo najevo, že Sovětům jde skutečně jen o úžiny. Velká trojka se shodla pouze na tom, že je nutné Konvenci zrevidovat, ke konečné dohodě však nedošlo. Spojené státy chápaly celý problém kolem Konvence, jako otázku pro OSN, která v jejich očích přebírala závazky bývalé Společnosti národů. Zapojení mimo-černomořských států do kontroly úžin však Moskva neakceptovala a

tak ani londýnská schůzka Rady ministrů zahraničních věcí v září 1945 v tomto ohledu nic nevyřešila. Podobná situace se opakovala i později na pařížské schůzce v srpnu 1946.¹

7. srpna 1946, zaslal SSSR Turecku notu, ve které zopakoval svoje požadavky, a k tureckým hranicím vyslal početné vojsko, ale ani to neslavilo úspěch. Velká Británie i USA notu odmítly, především body týkající se společné sovětsko-turecké kontroly úžin a omezení plavby pro nečernomořské státy. Prezident Truman se po poradě s generály 15. srpna rozhodl postavit se za Ankaru a Turecku dokonce vyslal na pomoc bitevní loď třídy Iowa „*Missouri*“.² Británie zase začala vedle Řecka podporovat finančně i Turecko. Diplomatické přestřelky trvaly až do března 1947, kdy byla vyhlášena Trumanova doktrína a Turecku se dostalo účinnější podpory.

V Řecku už od konce roku 1944 probíhala občanská válka mezi levicovým křídlem partyzánů a monarchisty spolu s Brity podporovanou vládou. Churchill vydal rozkaz k obsazení Řecka právě kvůli obavám ze získání příliš velkého vlivu Sovětů v zemi. V důsledku ruského tlaku na Turecko kvůli kontrole úžin se stala držba Řecka pro Velkou Británii stále důležitější. Stalin pak od roku 1946 začal řecké komunistické partyzány nepřímo podporovat, což Brity přinutilo k dalším výdajům na podporu vlády v Řecku. Obojí podpora, Řecka i Turecka, se však rychle stávala pro Brity neudržitelnou, neboť se země dostávala do stále hlubší krize. V zimě let 1946 a 47 nakonec došlo k bankrotu a o pokračování v pomoci byly požádány Spojené státy.³

4.1.2 Nový státní tajemník

Jak již bylo řečeno, státní tajemník Byrnes získal během schůzky ministrů zahraničí v Moskvě velice špatnou pověst a dobré se netěšil od té doby ani u Trumana. Jako jeho nástupce byl vybrán vyslanec v Číně George Marshall, který za války jako náčelník armádního štábu v podstatě vybudoval armádu z ničeho. Po skončení války odešel do výslužby, ale už v prosinci 1945 odjel na Trumanovu žádost do Číny, aby tam vyjednal

¹ NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 17-21

² tamtéž, s. 21

³ tamtéž, s. 33-35

příměří mezi nacionalisty vedenými Čankajškem a komunisty pod velením Mao Ce-tunga.¹ V této době navázal blízký pracovní poměr s náměstkem na ministerstvu zahraničí Deanem Achesonem, kterého později vyzval, aby tuto práci zastával i po jeho nástupu do čela tohoto ministerstva. Přes veškerou Marshallovu snahu se uspokojivého výsledku v Číně dosáhnout nepodařilo a Truman jeho misi nakonec ukončil. Nedalo se říct, že by za neúspěch mohl sám Marshall. Problémem byl především přístup Čankajška k celé záležitosti, jak mu ostatně Marshall při jednom z jejich posledních shledání řekl. Pak už odletěl do USA, kde složil slavnostní slib a stal se v lednu 1947 novým Trumanovým ministrem zahraničí. O jeho vlivu na další směřování politiky vůči SSSR bude podrobnější řeč v kapitole o Marshallově plánu. Zde je nutno alespoň zmínit, že s ním do státního departmentu přišel nový impuls vyřešit komplikované vztahy se Sověty. Důležitým faktorem byla vzácná shoda mezi ním a Achesonem, který se už v průběhu roku 1946 stával stále zřetelněji zastáncem protisovětských názorů a byl jedním z prvních „válečníků studené války“.² Marshall se především zasloužil na zefektivnění práce státního departmentu. Značně komplikovaný systém, který se rozvinul v době války a krátce po ní, ve formě mnoha různých polonezávislých pododborů, jejichž obtížná spolupráce enormně prodlužovala vyřizování i těch nejobyčejnějších záležitostí na několik měsíců, Marshall vyřešil zavedením v podstatě armádního systému velitelské hierarchie.

4.1.3 Vyhlášení Trumanovy doktríny

Marshall se ukázal jako energický a loajální člen kabinetu, který spolu s Achesonem vytvořili vysoce efektivní tým na ministerstvu zahraničí. Jeho schopností bylo zapotřebí, neboť 21. února britský ministr zahraničí Ernest Bavin svůj americký protějšek informoval, že Velká Británie již nadále nebude schopna dostát svých závazků ve východním Středomoří.³

Konkrétně v Řecku a Turecku. Británii sužovala poválečná krize, kterou navíc zhoršila mezi roky 1946 a 1947 nejhorší zima za posledních několik let. Na pokraji státního bankrotu

---

¹ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 275-292

² BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 43-47

³ CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 78

si Britové museli přiznat, že s jejich velmocenskou politikou je konec. Informovali své protějšky v Americe, že nejpozději do 31. března budou nuceni ukončit veškerou podporu řecké i turecké vládě.¹ V praxi to znamenalo, že jestli je v tomto úkolu někdo okamžitě nenahradí, tak budou tyto prozápadně orientované režimy rychle vyřízeny. První by šlo na řadu Řecko, a Turecko, obklopené komunistickými nebo s nimi sympatizujícími režimy, by Stalinovi následně odkývalo všechno, co by si přál. Nový americký ministr zahraničí George Marshall proto jen pár dní po obdržení depeše svolal poradu všech svých hlavních podřízených, na které došel k rozhodnutí, že okamžitou finanční podporu Řecku a Turecku prezidentovi doporučí. O těchto událostech informoval i časopis *Life*. V této době se rétorika alespoň u tohoto periodika jasně vyhranila vůči SSSR.² Truman i kabinet souhlasili, ale plán narazil na odpor v Kongresu. Ten o dalších výdajích nechtěl ani slyšet, a tak prezident svolal 27. února na dopoledne do Bílého domu Marshalla, Achesona a nejnvlivnější členy Kongresu. Nejsilnější pozici mezi nimi měl Arthur Vandenberg, před válkou zapřísáhlý izolacionista, který byl však nyní, stejně jako mnozí jeho kolegové z republikánské strany, velkým odpůrcem komunismu v mezinárodním měřítku, se nakonec nechal po Achesonově vysvětlení situace přesvědčit a řekl: „...jsem rozhodnut vás podpořit a věřím, že tak učiní i většina kongresmanů.“³ Pro Spojené státy to byla krajně nepříjemná věc, neboť tento vývoj nepředvíдалy a teď hrozilo, že po odchodu britských sil dojde v celé oblasti k nastolení komunistických režimů. Sovětský svaz a před ním carské Rusko vždy velmi usiloval o získání černomořských úžin a přístupu do Středozemního moře. Anti-sovětské nálady byly již plně zakotveny v uvažování klíčových pracovníků na ministerstvu zahraničí i dalších klíčových místech americké politiky. Vedle Achesona, který byl klíčovou osobou při formování pomoci Řecku a Turecku, neboť Marshall byl plně zaměstnán přípravami na novou konferenci zahraničních ministrů v Moskvě a celou věc Achesonovi předal, to byli i ministři Forrestal a Peterson a blízký prezidentův poradce Clifford. Blízkovýchodní odbor ministerstva zahraničí, jehož šéfem byl Loy W. Henderson, další z vedoucích činitelů, volajících po tvrdším postoji, který měl celý problém zpracovat, rozhodně ruskou stranu nešetřil. Američané museli

---

¹ GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 284

² U.S. Faces up to a Diplomatic Crisis ze 17. března 1947 v *Life: 1945 - 1950. Google books*

³ BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 56-57

přijmout zodpovědnost a podpořit tamní prozápadně orientované vlády. Otázka, jestli by do toho měly Spojené státy jít, byla vcelku jasná. Když ne oni, tak kdo?¹

Problémem byla spíš neochota Kongresu o jakékoliv závazky v této oblasti. Většinu měli republikáni, kteří odmítali byt' sebemenší mimořádné výdaje.² Zato však velice dobře slyšeli na hrozbu komunismu, jehož strašák začal mezi republikány po letech opět bujet. V předběžných poradách členů Kongresu dokonce požadovali změnit původní prezidentův projev do mnohem ostřejší podoby. Truman toho využil a 12. března na společném zasedání Kongresu, kde žádal půjčku 300 milionů dolarů pro Řecko a 100 milionů pro Turecko, mimo jiné řekl: „V současném úseku světových dějin musí téměř každý národ volit mezi dvěma způsoby života. Tato volba není často volbou svobodnou. Jedna cesta se opírá o vůli většiny a dá se poznat podle svobodných institucí, reprezentativní vlády, svobodných voleb, záruk osobních svobod, svobody projevu, náboženského vyznání a ochrany před politickým útlakem. Druhá cesta se opírá o vůli menšiny, kterou násilně nařizuje většině. Jejimi průvodními znaky jsou teror a útlak, kontrola tisku a rozhlasu, zfalšované volby a omezení osobních svobod. Jsem přesvědčen, že politikou Spojených států musí být podpora národům, které čelí pokusům o podmanění ozbrojenou menšinou či vnějším tlakům. Věřím, že musíme podporovat svobodné národy, aby si samy mohly zvolit svůj osud.“³ I když komunismus přímo nejmenoval, tak je jasné, co tou „druhou cestou“ myslel. I díky podpoře vlivného kongresmana Arthura Vandenberg⁴ byla nakonec mimořádná půjčka s velkou většinou schválena. To, co bylo později pojmenováno Trumanovou doktrínou, bylo vlastně opakem appeasementu z meziválečného období, praktikovaného hlavně Británií a Francií vůči Německu. Byla zároveň počátkem období, kdy začaly Spojené státy hrát úlohu „světového

---

¹ Acheson si spolupráci s Marshalllem velmi pochvaloval. Už během války patřil k těm, kteří volali po tvrdším postupu vůči SSSR, ale až události během jara 1947 ho definitivně přesvědčily o nutnosti se sovětským požadavkům rázně postavit. Klíčovou roli sehrál při přesvědčování jednotlivých kongresmanů o nutnosti Trumanovy doktríny. Zde se velice hodil jeho takt pro jednání ve washingtonských kuloárech. viz. BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 61-63

² V podzimních volbách do Kongresu vyhráli s velkou převahou republikáni a obsadili většinu křesel. Po dlouhém období v době Rooseveltova prezidentství to byl první velký neúspěch Demokratické strany. GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007, s. 282

³ Truman Doctrine. *The Avalon Project*.

⁴ Arthur Vandenberg patřil před válkou k zastáncům izolacionismu a byl velkým kritikem Nového údělu (*New Deal*). Od roku 1929 byl členem senátního výboru pro zahraniční politiku (*US Senate Foreign Relations Committee*). V průběhu války se jeho pohled na zahraniční záležitosti zcela obrátil a za Trumana podporoval jeho mezinárodní politiku.

četníka“, nebo jinak řečeno počátkem tzv. *Pax Americana*. Amerika se tímto vzdala jakékoli snahy návratu k izolacionismu, kterou do té doby podporovali především republikáni, a deklarovala ochotu bojovat kdekoliv na světě, neboť formulace v projevu z 12. března nehovořily přímo jen o Turecku a Řecku, kde bude dána všanc svoboda a demokracie. Americký jaderný monopol, který v této době ještě stále trval, měl být jedním ze základních pilířů této nové globální politiky. Mimoto to byli zase jenom USA, kdo měly dostatek strategických bombardérů, aby mohly touto zbraní ohrozit kohokoliv jiného kdekoliv na světě.

Marshall sám příliš nadšený z tónu prezidentova projevu nebyl. Podle jeho názoru byl až příliš útočný a v očích Sovětů mu významně omezoval diplomatické možnosti na Radě ministrů zahraničí v Moskvě. Kritika se na projev snesla i za to, že nedostatečně akcentoval roli OSN.¹ Ta přitom již vyslala do Řecka pozorovatele, ale než ti mohli podat zprávu o tamní situaci, tak došlo ke schválení americké pomoci. Obavy vyvolávala taky univerzalita Trumanovy doktríny, která mohla, a budoucnost to také potvrdila (viz vietnamská válka), zapříčinit angažování USA i v konfliktech, které nebyly v jejich zájmu. Ve vzduchu také vysela hrozba, že tím dojde k definitivní roztržce se Sovětským svazem, bez naděje na nějaké mírové řešení sporů. O hrozbě šíření konfliktu po celém světě ani nemluvě. Nespokojenost plynula také z toho, že především Řecko nelze považovat v současné době za vzor demokratických společností. Acheson oponoval před zahraničním výborem senátu tím, že „otázka stojí tak, zda tam bude demokracie vůbec. Když ozbrojené menšiny, které nyní ohrožují politickou a ekonomickou stabilitu v Řecku, získají kontrolu, svobodné instituce i lidské svobody zmizí a demokratický pokrok se náhle zastaví.“² Významným kritikem Doktríny byl žurnalista Walter Lippmann³, který poukazoval především na příliš široce formulovanou novou strategii. Obával se porušení některých ústavních práv. Nepopírá nebezpečnost SSSR pro Ameriku, ale domnívá se, že konflikt není ryze o souboji demokracie kontra komunismus, jak to definovala tehdejší oficiální politika. Americká zahraniční politika se navíc podle něj dostává do bodu, kdyby bude pouze reagovat na první sovětský krok a ztratí tak iniciativu. Podobně jako Lippmann pak i Kennan, ovšem zatím jen v soukromí, nesouhlasil s tak ostře

---

¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 214

² tamtéž, s. 215

³ Walter Lippmann byl známý novinář a poradce hned několika prezidentů. V době o které je řeč patřil k předním oponentům politiky zadržování. Sérii novinových sloupků věnujících se tomuto tématu později vydal knižně. Je také patrně prvním, kdo oficiálně použil termín „studená válka“ v souvislosti se změnou americko-ruských vztahů.

laděným projevem. Ten byl, podle něj, nad rámec strategie zadržování, jak ji popsal ve svém „Dlouhém telegramu“.¹

Ještě v lednu byl Kennan vyzván ministrem námořnictva Jamesem Forrestalem k vypracování stručné zprávy o vlivech určujících sovětskou politiku a výhled, který z toho plyne pro USA. Shodou okolností zrovna ve stejné době byl požádán redaktorem časopisu *Foreign Affairs* Hamiltonem F. Armstrongem, zda by pro něj nenapsal krátký článek o jedné z jeho přednášek. Když pak 8. dubna dostal od Forrestala souhlas se zveřejněním oné zprávy s tím, že nebude zmíněn, kdo ji napsal, tak ji okamžitě předal Hamiltonovi. Podle svých slov tím pro něj celá věc byla vyřízená.²

V článku nazvaném Zdroje sovětského chování (*The Sources of Soviet Conduct*), pod kterým se autor podepsal prostým „X“, Kennan v podstatě zopakoval teze z „Dlouhého telegramu“.³ Varoval v něm před agresivními gesty, které by mohl protivník považovat naopak za slabost, a doporučoval spíše využívat ekonomického nátlaku, na který sovětský režim, oslabený ničující válkou, uslyší spíš, než na hrozbu ozbrojeného konfliktu.⁴ Kennan přitom využil příležitost pokusit se lépe vyjádřit myšlenky obsažené v „Dlouhém telegramu“, které Trumanova administrativa dostatečně nereflektovala. Důležitá byla především vysoká flexibilita, se kterou Kreml dokázal reagovat na překážky, které mu mohl Západ klást. Základem tak měla být aktivní dlouhodobá politika zadržování jakýchkoli projevů sovětské rozpínivosti. Článek Zdroje sovětského chování by pravděpodobně zůstal bez větší pozornosti nebýt skutečnosti, že si novinář *New York Times* Arthur Krock vzpomněl, že identický text viděl už ve Forrestalově kanceláři, kde byl, jako jeho autor, podepsán právě Kennan. Fakt, že tento článek napsal osobně jeden z důležitých tvůrců zahraniční politiky ve státním departmentu, ihned vzbudilo velký ohlas. Obzvláště v novinách. I časopis *Life* o tomto odhalení napsal obsáhlý článek. Bez faktu, že se jedná pravděpodobně o oficiální postoj vlády, by článek od pana „X“ nebyl tolik diskutovaný.⁵ Sám Kennan byl předvolán na kobereček k Marshallovi, aby si vyslechl, že nemá v popisu práce sdělovat své závěry na

¹ DRULÁK, Petr. *Metafory studené války: interpretace politického fenoménu*. Praha: Portál, 2009, s. 177-179 a KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 313-324

² KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 354-367

³ George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct" (1947). *The History Guide*

⁴ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 225

⁵ The Sources of Soviet Conduict z 28. července 1947 v *Life*: 1945 - 1950. *Google books*

veřejnost.¹ Článek začal být spojován z Trumanovou doktrínou i s Marshallovým plánem. Veřejnost se také poprvé v ucelenější podobě seznámila s tezemi „Dlouhého telegramu“. Sám Kennan dodává, že článek vzbudil celou řadu dohadů vyvolaných nepochopením textu nebo jeho nedostatky. Například nebral dostatečně v úvahu situaci ve východoevropských zemích mimo samotného SSSR. Kritika padla i na nejasné vysvětlení projevů sovětské expanze, na které měly USA reagovat.²

Další osud doktríny zadržování byl přitom do značné míry opět v Kennanových rukou. Ten totiž po Marshallově nástupu do funkce stanul v čele nově zřízeného Politického plánovacího štábu (*Policy Planning Staff*), který nesl hlavní podíl na formulování ekonomické pomoci Evropě – klíčovým prvkem Trumanovy doktríny v té době. Štáb byl vytvořený za účelem vytváření prognóz a doporučení v komplexnější rovině, než bylo doposud na ministerstvu zahraničí zvykem. Nezačleňoval do svých kalkulů jenom politická a vojenská hlediska, ale všímal si i širších souvislostí s hospodářstvím.

4.2 Marshallův plán

4.2.1 Evropa po válce

Situace v Evropě po skončení války byla velmi kritická. Města byla rozbombardovaná, továrny zničené, desítky milionů lidí mrtvých. Další miliony válka nenávratně poznamenala na těle i na duchu. Hospodářství zasáhla i poválečná vysoká nezaměstnanost způsobená přechodem od válečného průmyslu na mírový a s tím spojená masová demobilizace armády. Politická situace mnoha zemí byla velice vratká. O slovo se hlásili jak navrátilí exiloví politici v podstatě ještě z předválečného období, tak členové odboje. Problém byl, že velice aktivním byl hlavně komunistický odboj, který neoprávněně tvrdil, že má na porážce nepřítele velký podíl. Spolu s dostatečně propagandisticky zveličenými úspěchy Rudé armády

---

¹ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 356

² tamtéž, s. 358-361

i tradičně velmi silné organizace mezinárodních komunistů vedených Sovětským svazem, tak vytvořili velice silnou konkurenci často rozhádaným pravicovým stranám a frakcím. Není proto divu, že v zemích s tradičně silnou levicovou tradicí, jako byla Itálie či Francie, brzy dosáhli velkých úspěchů. Komunistický odboj měl silnou pozici též v Řecku a o zemích v sovětské sféře vlivu ani nemluvě. Ihned po osvobození sovětskými jednotkami zde byly zřízeny loutkové prosovětské vlády. Výjimkou bylo Československo, které jako jediné nemělo na svém území stále rozmístěné divize Rudé armády. Ovšem i tady získali komunisté rozhodující moc ve vládě a bylo jen otázkou času, kdy ji uchvátí úplně. Německo leželo v troskách, rozdělené na čtyři okupační zóny. Francie byla poničená hlavně v důsledku invaze Spojenců v roce 1944 a Británie, přesto, že byla hrozby německé invaze ušetřena, byla hospodářsky silně oslabená. Její zdroje navíc odváděly závazky k jejímu impériu a tradičním oblastem zájmu. Francie s Británií se snažily udržet si své předválečné velmocenské postavení i navzdory vlastní hospodářské slabosti.

Hlavním partnerem Američanů v západní Evropě byla nadále Velká Británie.¹ Spojené státy ji vnímaly jako mnohem serióznější zemi, než Francii, která dala po válce znovu průchod svým vášním a razila protiněmeckou politiku. Ta se paradoxně velmi podobala politice Sovětského svazu, což znamenalo, že při jednáních často stála Francie se Sověty na jedné straně a Britové s Američany na druhé. Britové měli celou řadu problémů. Jejich zdroje odčerpávala především nákladná politika ve východním Středomoří, kde podporovali řecké monarchisty v boji proti komunistickým partyzánům. Kromě toho zde byla otázka Turecka, na které tlačili Sověti, aby jim umožnilo kontrolovat úžiny do Černého moře, a nejchoulostivější problém ze všech, mandátní území v Palestině, které měli Britové pod svou správou od roku 1919. Británie navíc řešila situaci v Indii, která nezadržitelně spěla k získání nezávislosti. Právě hospodářská slabost Velké Británie jako první přinutila Spojené státy, aby se v nelehké situaci, ve které se nacházela Evropa, začaly více angažovat.

Ještě před schválením Trumanovy doktríny došlo ke konferenci Rady ministrů zahraničí v Moskvě, které se zúčastnili Marshall, sovětský šéf diplomacie Vjačeslav Molotov, a britští a francouzští ministři zahraničí Ernest Bevin a Georges Bidault. Schůzka se točila kolem nedořešené mírové smlouvy s Německem, ale Marshall se při cestě do Moskvy hlavně přesvědčil o bezútesné situaci v západní Evropě, především v Německu.² Tamní města téměř

¹ REYNOLDS, David. *From World War to Cold War: Churchill, Roosevelt, and the international history of the 1940s*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 318-319

² WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 299-300

dva roky po skončení války ještě stále ležela v troskách, městskému obyvatelstvu se nedostávalo dostatku základních potravin a Francie a Sovětský svaz požadovali po Německu, aby veškerou svou průmyslovou kapacitu vložilo do splácení válečných reparací. Zaslíbení do německého problému, jako například guvernér americké okupační zóny gen. Lucius Clay¹, přitom prohlašovali, že pokud se německé ekonomice rychle nepomůže, tak se země dostane do nikdy nekončící spirály inflace a cestou ke dnu sebou vezme i celou Evropu. Německo před tímto scénářem držely už teď nad vodou jen americké peníze, takže reparace pro vítěze války by místo Němců platili zase jen američtí daňoví poplatníci. Konference se začátkem 10. března se odehrála v moskevském restaurantu Jar a už od samého začátku byla odsouzena k nezdaru. Proti americkému a britskému návrhu na pomoci Německu a znovuvytvoření fungujícího demokratického státního zřízení na federálním základě se ostře postavili jak Sověti, kteří vedli zdržovací taktiku, a nesouhlasili s žádným americkým návrhem, tak i Francouzi, kteří vedli staronový kurz revanšistické politiky vůči Německu. Prosazení okamžitého splácení reparací bylo v podstatě jediné, o čem se chtěli bavit. Při debatě ohledně německé ekonomiky, když Marshalla s Bevinem Molotov obvinil z vytváření podmínek pro vznik kapitalistických monopolů, které měly rozpoutat poslední válku, tak mu na to Marshall řekl, že jinak za těch okolností „americký lid bude platit reparace svému spojenci.“² Marshall se pokusil o prolomení ledů schůzkou se Stalinem 15. dubna, ale ani ten se nesnažil německý problém jakkoliv řešit. Co se týče neshod mezi Amerikou a Sovětským svazem, vyjádřil se Stalin v tom smyslu, že se jedná jen o „rodinné rozmršky“ a časem určitě dojde ke shodě. Marshall si z této schůzky odnesl dojem, že Sověti chtějí obstrukcemi znemožnit jakékoliv snaze o brzkou obnovu evropského hospodářství a z jeho slabosti (a nespokojenosti tamního obyvatelstva) těžit.³ Podle jeho mínění „je léčba Evropy mnohem pomalejší než jsme čekali... Stav pacienta se zhoršuje, zatímco se lékaři radí. Domnívám se, že zákrok nemůže čekat, až nastane kompromis, protože organismus by se mohl vyčerpat.“⁴ Celá konference, která skončila o devět dní později, tak vlastně nic nevyřešila. Odmítavost ze sovětské strany mohl způsobit také onen Trumanův projev před Kongresem při vyhlášení Trumanovy doktríny, který byl silně antikomunisticky naladěn. Ten byl pronesen 12. března, tedy už v době probíhající konference, a Marshall, ani nikdo z jeho spolupracovníků v Moskvě, na to

¹ Lucius Clay byl vojenský velitel, přezdíváný „Kaiser“. Od roku 1945 sloužil jako zástupce gen. Eisenhowera, kterého pak v březnu roku 1947 nahradil ve funkci vojenského guvernéra americké okupační zóny v Německu. Výrazně se zasloužil o změnu postoje USA k podobě poválečné obnovy Německa.

² WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 301

³ tamtéž, s. 302-304

⁴ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 276

neměl žádný vliv. Ernest Bevin po skončení konference poznamenal, že to právě tento projev znemožnil jakoukoliv shodu mezi ministry zahraničí. Marshall se nicméně rozhodl, že otázku poválečné obnovy Evropy musí vyřešit.

4.2.2 Příprava

Po návratu do Spojených států na konci dubna okamžitě instruoval Kennana, který v té době dělal vedoucího Politického plánovacího štábu na ministerstvu zahraničí, aby on a jeho tým do čtrnácti dnů vypracoval plán na podporu evropským státům. Jediným upřesněním byl příkaz, aby se vyhnul „prkotinám“.¹ Kennana vylekala mohutnost celého úkolu, neboť jeho odbornost mu nebyla v této věci moc platná. Navíc svůj štáb teprve zřizoval. Nicméně se do přiděleného úkolu pustil se zápalem sobě vlastním. Zatímco se rozběhla práce na plánu, jak vůbec v otázce pomoci Evropě postupovat, tak se Marshall pokusil lobbovat u „experta přes zahraniční politiku“ Arthura Vandenberg, který takřkajíc vlastnil klíče od státních financí určených pro zahraniční politiku. V té době se Kongres znovu pustil do přezkoumání 400 miliónů dolarů určených pro pomoc Řecku a Turecku. Vandenberg, který předsedal senátnímu výboru pro zahraniční politiku, byl ke všem mimořádným výdajům silně skeptický, ale měl slabé místo. Svoji ješitnost. Marshall toho využil a podporoval Vandenbergovu představu, že je v procesu utváření zahraniční politiky Spojených států důležitou osobou. Vandenberg se stal častým hostem v Blair House² a prosadil si i podmínku, kdy musel každé důležité rozhodnutí napřed odsouhlasit.³ Od začátku také platilo, že Marshall plán hospodářské pomoci svojí osobou zaštití. Dohodl se na tom s prezidentem, které předpokládal, že by celé věci spojení s jeho jménem v současné situaci spíše uškodilo.

Kennan a jeho tým poměrně rychle vyhodnotili nastalou situaci a začlenili ji do širšího rámce nové americké zahraniční politiky. Hospodářské oslabení západní Evropy bylo podle memoranda zaslaného státnímu podtajemníkovi Deanu Achesonovi skutečně velké a hrozba oslabení tamních demokratických režimů na úkor posílení levicových stran vážná. Štáb navrhl

¹ KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967, s. 325-326

² Jedna z prezidentových rezidencí, zpravidla sloužící jako ubytování významných osobností, kteří byly na návštěvě u prezidenta.

³ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 304-305

nabídnout pomoc všem evropským zemím bez rozdílu, ale předem kalkuloval s tím, že se Sověti z Plánu sami vyřadí. „Pokud jde o Rusy: budeme hrát přímo... Když to nebudou ochotni udělat, necháme je jednoduše, aby se sami vyloučili. Ale my sami neuděláme čáru napříč Evropou.“¹ Klíčová měla být západní Evropa. Vyplývalo to i z memorand Williama Claytona, podtajemníka ministerstva zahraničí pro ekonomické záležitosti (*Under Secretary of State for Economic Affairs*), který v téže době jednal s politiky ve Francii a Velké Británii. Z těchto dokumentů převážně vycházel i Kennanův tým.²

Základní myšlenky připravovaného Plánu použil při svém vlastním proslovu v Clevelandu 8. května Acheson, kde vyzdvihl právě ekonomické možnosti Trumanovy doktríny.³ Byla to vlastně sondáž reakce veřejnosti na chystanou změnu americké politiky. Obsahovala totiž i výzvu k většímu zapojení poražených států Osy v ekonomické obnově Evropy. Práci na chystané řeči, kterou chtěl Marshall celou akci uvést veřejnosti, vypracovali Joseph Jones, Marshallův asistent, Charles Bohlen, poradce pro ruské záležitosti, Acheson a Clayton.⁴ Z výše uvedeného bylo jasné, že řeč bude určena především Evropanům než domácím publiku.

Marshall sám ji pronesl na půdě Harvardovy university 5. června 1947. V ni nastínil hrozící hospodářské problémy Evropy, jejich důsledky pro USA, a řekl, že americká politika „je zaměřena na obnovení fungující světové ekonomiky, která umožní vznik politických a sociálních podmínek, v nichž mohou existovat svobodné instituce... Iniciativa, jak se domnívám, musí přijít z Evropy.“⁵ Shodou okolností se projevu zúčastnili také dva britští novináři, kterým o významnosti oné akce řekl Acheson. Díky jejich zprávě se o Marshallově výzvě dozvěděl ještě téhož dne Marshallův britský protějšek Ernest Bavin, který druhý den informoval své kolegy v Paříži a Moskvě a navrhl setkání, aby se poradili, jak s americkou nabídkou naložit.

---

¹ Kennanova zpráva z 23.5.1947 v Foreign relations of the United States (FRUS). 1947, volume III, s. 223-230. *The University of Wisconsin Digital Collections*

² Claytonovo memorandum z 28.5.1947 a dále SWNCC zpráva z 21.4.1947 a Kennanovo memorandum z 16.5.1947 v Foreign relations of the United States (FRUS). 1947, volume III, s. 204-223. *The University of Wisconsin Digital Collections* a v KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 296

³ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 293-294

⁴ Jako obchodník a ekonomický poradce William L. Clayton silně podporoval americkou pomoc válkou zničenému evropskému hospodářství. V roce 1946 byl jmenován podtajemníkem ministerstva zahraničí pro hospodářské záležitosti (*Under Secretary of State for Economic Affairs.*).

⁵ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 306-307

4.2.3 Realizace

Bavin, Bidault a Molotov se sešli 27. června v Paříži na konferenci, která by specifikovala postup Evropanů při projednávání Marshallova plánu. I přes již zjevně nepřátelskou rétoriku mezi SSSR a USA se na konferenci dostavil i sovětský ministr zahraničí. Snad doufal, že Marshallův plán bude jakási obdoba Zákona o půjčce a pronájmu či Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*). Už 2. července ale došlo k sovětskému odmítnutí přijetí plánu. Molotov změnil způsob jednání poté, co mu přišly nové instrukce z Moskvy. Marshallův plán byl podle něj zásahem do suverenity SSSR. Navíc byl Molotov již před zahájením konference vybaven i ekonomickou analýzou, podle které se touto akcí Američané pouze připravují na předpovídanou inflaci a chtějí se tak snadno zbavit přebytečného zboží, i za cenu finančních ztrát. Hlavním důvodem ale byla obava ze ztráty vlivu Sovětského svazu na východní a střední Evropu.¹

I přes tento výsledek, ale Američané nepovažovali konferenci za neúspěšnou. Bylo to právě naopak. Očekávané sovětské zamítnutí a totiž západním vládám zcela uvolnilo ruce pro dohodu s USA. Ihned po odjezdu sovětských delegátů byly rozeslány pozvánky k účasti na jednání pro všech 22 evropských zemí s výjimkou SSSR a Španělska.² Součástí pozvánek byl návrh na vytvoření Výboru hospodářské spolupráce a výzva ke společnému zhodnocení potřeb evropských států. Krátce po konferenci ale došlo k odmítnutí Marshallova plánu i ze strany ostatních středo a východoevropských zemí, které předtím o pomoc projevíly zájem – většinou na nátlak Moskvy. Přitom původně Kreml kalkuloval s možností účasti svých spojenců, kteří by mu pomohli jednání zhatit.³ Jednání se nakonec zúčastnilo jen 16 států, které se dohodly na vytvoření Výboru pro evropskou hospodářskou spolupráci (*Commitee for European Economic Cooperation - CEEC*). Ten pak vypracoval inventuru evropského hospodářství.

Američané se jednání výboru zpočátku neúčastnili, a později pouze jako představitelé okupační zóny v Německu. K prvním výsledkům evropského hospodářského výboru byli

¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 306-312

² tamtéž, s. 313

³ tamtéž, s. 316-319

američtí zástupci velmi kritičtí. Výše předpokládaného deficitu 29 miliard dolarů se kvůli nesouhlasu USA nakonec vypočtena „jen“ na 22 miliard dolarů, s čímž se už dalo souhlasit. Rovněž na domácím poli Američané aktivně pracovali na realizaci Marshallova plánu. Výbor pro zahraniční pomoc, v jehož čele stál nový ministr obchodu Arthur Harriman, 7. 11. navrhl rozdělení pomoci na menší části. 12,5 – 17,2 miliardy dolarů mělo jít přímo ze státního rozpočtu a zbylých 5,8 miliard měla vydat Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*).¹ O aktuální hospodářské situaci v Evropě se také mohl přesvědčit tzv. Herterův poslanecký výbor, který navštívil všechny země zastoupené v CEEC. Všechny komise, založené kvůli Marshallově plánu, mluvily jasně. Hospodářský propad západní Evropy je větší než se předpokládalo a v některých případech byla okamžitá pomoc nutná. Na přijetí chystaného Plánu evropské obnovy (*European Recovery Program*) již nešlo čekat a tak byl přijat Zákon o prozatímní pomoci (*Interim Aid Act*) pro nejhůře postižené země ve výši 597 milionů dolarů.²

Na počátku roku 1948 se rozběhla masivní kampaň na podporu Marshallova plánu, do které se zapojila celá řada osobností, včetně bývalého ministra Stimsona a Achesona, který mezitím odešel z funkce podtajemníka ministerstva zahraničí. Jeho post už v červenci 1947 nahradil Robert A. Lovett³. S podporou Arthura Vandenbergga, který se postaral především o souhlas republikánské většiny, byl plán koncem března schválen s velkou většinou v obou komorách Kongresu a 2. dubna 1948 vstoupil v platnost.⁴ Pro kooperaci s CEEC vznikla Administrativa pro hospodářskou spolupráci (*Economic Cooperation Administration - ECA*). Od samého počátku byl kladen důraz na spolupráci mezi členy CEEC navzájem. Mělo dojít ke snížení nebo úplnému zrušení celních bariér a ve svém důsledku i pozdějším návrhům postupné integrace. Zákon byl schválen na dobu čtyř let do roku 1952. Celkově bylo v rámci Marshallova plánu vydáno na pomoc Evropě 13 326 milionů dolarů.⁵ To odpovídá asi 88 miliardám dolarů z roku 1997. Pro okupované oblasti Německa pak bylo ještě spolu se

---

¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 323-324

² tamtéž, s. 326-327

³ Lovett byl před válkou finančníkem na Wall Street a za války pracoval coby asistent ministra války pro otázky letectva. Po válce se vrátil zpět do soukromého sektoru, ale po odchodu Achesona se nechal přimět vrátit se, tentokrát na ministerstvo zahraničí. Zde se stal úzkým spolupracovníkem George Marshalla. Pomáhal zrealizovat nejen Marshallův plán, ale měl významný podíl i na přípravě tzv. Vandenbergovy deklarace, která vytvořila právní základ pro vstup USA do NATO. Marshalla později následoval a dělal mu náměstka na ministerstvu obrany. Po jeho odchodu pak funkci ministra vykonával on.

⁴ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 313-314

⁵ Údaj dle ECA to bylo asi o 500 milionů méně, toto je údaj z Americké agentury pro mezinárodní rozvoj, viz. KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 401

Zákonem o prozatímní pomoci schváleno 350 milionů dolarů. Úspěch se dostavil velmi rychle. Už v roce 1949 došlo k dosažení předválečné hospodářské úrovně ve všech zemích CEEC. Paradoxně velký impuls pro posílení západoevropských ekonomik dodala také pozdější korejská válka.

Marshallův plán definitivně přiměl všechny evropské státy, aby se rozhodly, k jaké straně patří. Evropa, respektive svět, se jasně bipolarizovala. Propagandistická rétorika na obou stranách dosáhla úrovně, která se už nedala dost dobře považovat za spojenectví.¹ Vedle toho došlo v USA k celé řadě administrativních změn, které měli posílit bezpečnost země. 18. září 1947 se Forrestal dle Zákona o národní bezpečnosti (*National Security Act*) ujal funkce ministra obrany poté, co došlo ke sjednocení ministerstev války a námořnictva. Rovněž v roce 1947 došlo k založení Ústřední zpravodajské služby (*Central Intelligence Agency*), která měla zajistit stabilní informování prezidenta i nově vzniklé Národní bezpečnostní rady (*National Security Council*).²

4.3 Německá otázka

4.3.1 Vznik a vývoj okupačních zón

Období kolem schválení Marshallova plánu zažilo také hned první vážnou krizi mezi USA a SSSR. Celá záležitost se týkala otázky, jak naložit s poválečným Německem a do velké míry ovlivňovala utváření mezinárodních vztahů po celé období Trumanova prvního funkčního období. Zabývala se tím už Konference v Postupimi v roce 1945, která rozdělila zemi na čtyři okupační sektory a samotný Berlín, který se ocitl uprostřed Sovětské okupační zóny, také na čtyři okupační sektory. Každá z velmocí (USA, Velká Británie, Francie a SSSR) se měla starat o obyvatelstvo ve své vlastní zóně. Zároveň však měla být umožněna výměna zboží mezi jednotlivými zónami. Dalším krokem bylo vyměření válečných reparací. Již na Jaltě byla celková částka vyměřena na 20 miliard dolarů (z toho celá polovina měla jít do

¹ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s.

² KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 326-327

kapsy Sovětům). Neshody v politice celoněmeckého zásobování brzy způsobily izolaci jednotlivých okupačních zón. Týkalo se to hlavně francouzské a sovětské zóny. Sověti měli velký deficit vlastních kapacit v důsledku ničivé války a tak využívali německých zdrojů k vlastní potřebě. Přitom americká zóna potřebovala dodávky potravin asi nejvíce. Navíc se vycházelo z toho, že SSSR může využít kapacit ostatních zemí východní a střední Evropy, které jeho armáda ovládala, k zásobování svého obyvatelstva. Kritika v otázce zásobování došla zanedlouho tak daleko, že se Spojené státy odhodlaly k přerušení dodávek průmyslových zařízení ze své zóny. Proti tomu se postavila jak Francie tak i Sovětský svaz, a celá věc se musela řešit na schůzce Rady ministrů zahraničí v Paříži v roce 1946.

Problémem byl nejen nedostatek potravin, ale i ohromné množství lidí bez práce nebo střechy nad hlavou. Jejich řady zvýšil i příchod uprchlíků z východu. Reparační politika v zónách západních Spojenců tím spíš vyvolala řadu bouří, což vyvolalo u amerických představitelů obavy, že by se obyvatelstvo mohlo nechat zlákat k přijetí levicových myšlenek.

Rada čtyř ministrů v Paříži narazila na rozdílnost představ o správě okupovaného Německa.¹ Dokázala pouze přijmout předběžnou dohodu o nutnosti předat odpovědnost za obsazené zóny na místní orgány, a z toho důvodu vytvoření německé ústřední správy, a zvýšit výrobu klíčových průmyslových subjektů. Proti jakýmkoliv jednání s německou stranou se ve vzácné shodě postavili Francouzi a Sověti. Ti požadovali odloučení oblastí Sárska, Porýní a Porúří od Německa. V důsledku toho došlo k odložení předání celé záležitosti do německých rukou. Zvyšující se finanční nároky na americkou okupaci také vedli k předložení návrhu ministra zahraničí Jamese Byrnesa, aby bylo Německo demilitarizováno po dobu 25 let a snížili se nároky na vojenskou přítomnost Spojenců v Německu. To by znamenalo odchod většiny vojsk i z dalších zemí střední a východní Evropy. Návrh také opět předpokládal zřízení německé správy, se kterou by bylo nutné o celém problému demilitarizace jednat. Sověti všechny dohody podmiňovali dodržáním reparačních podmínek, jak je chápali z jednání v Postupimi.

Ve Stuttgartu 6. září 1946 Byrnes oznámil, že už nelze s hospodářskou obnovou Německa otálet. V úmyslu Spojených států je „sjednotit hospodářství svého pásma s pásmo, jež se chtějí sjednotit – se všemi, nebo kterýmkoliv z nich.“² Z toho důvodu také navrhl vytvoření německých orgánů, které budou takto hospodářsky sjednocené Německo řídit.

¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 248-257

² tamtéž, s. 258-261

Německá obnova měla přispět k obnově i okolních států. Z toho důvodu také zavrhl francouzský a sovětský plán na odnětí průmyslových oblastí západního Německa a tím citelné oslabení ekonomiky státu. Jako protinávrh nabídl Francouzům obnovení diskuse o německé východní hranici, za což se na něj z Moskvy i Varšavy snesla kritika. Jelikož nedošlo k dohodě o omezení okupačních sil, tak zároveň Byrnes přislíbil, že nedojde ke stažení účasti Spojených států dokud neodejdou i ostatní velmoci. S plánem prozatím souhlasila pouze Velká Británie. Po sérii jednání nakonec došlo 1. ledna 1947 ke sjednocení britské a americké okupační zóny do tzv. Bizónie.¹

Její vznik spolu s ustanovením německé správy vedl Francii k ještě větší izolaci její okupační zóny. Přestože došlo k jisté diplomatické přestřelce, tak tato věc byla vnímána Spojenými státy jen jako přechodná záležitost. Ve stejné době došlo ve státním departmentu ke změně, když do jeho čela nastoupil George Marshall. Jeho první významnou mezinárodní konferencí byla právě schůzka Rady ministrů v Moskvě v březnu 1947, která měla jednat o textu mírové smlouvy s Německem a Rakouskem. V otázce správy Německa byly velmoci vesměs zajedno v tom, že se Německo v budoucnu sjednotí, ale už se nedokázaly dohodnout jakou formou. Američané prosazovali federální zatímco Sověti centralistickou. Sovětské postoje se nezměnily za celý průběh konference a žádného pokroku v jednáních ohledně Německa se proto nedosáhlo. Schůzka v Moskvě zároveň přiměla Francii k vystřízlivění, co se týče představ o společné politice vůči Německu se SSSR, a k jejímu souhlasu se zahájením jednání o spojení její okupační zóny s Bizónií.² Nebezpečná hospodářská situace v Německu byla hybným impulsem pro zahájení plánování ekonomické pomoci pro Evropu v rozsáhlejším měřítku. Marshall ostatně práci na Marshallově plánu rozběhl ihned po svém návratu z konference v Moskvě.

Situace Berlína, stejně jako otázka celého poválečného Německa, byla stále nevyjasněná. Tento problém se na úrovni společného řízení čtyř okupačních zón naposledy pokusila vyřešit Rada ministrů zahraničí v Londýně na konci roku 1947, ale narazila na neochotu sovětské strany ke sjednocení všech čtyř okupačních zón do jedné. Rada se v polovině prosince rozešla, aniž by cokoliv vyřešila.³ Bylo jasné, že společenství z dob války směřuje k definitivní roztržce.

¹ VYKOUKAL, Jiří. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000, s. 73

² NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 37

³ HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Karolinum, 1997, s. 63

4.3.2 Berlínská krize

Západ začal tedy jednat na vlastní pěst. V březnu roku 1948 došlo ke schůzce zástupců západoevropských zemí a Spojených států, na které se shodli, že je nutné sjednotit okupační zóny Ameriky, Velké Británie a Francie do tzv. Trizónie. Vedli je k tomu jednak hospodářské kroky, jako rychlé obnovení německého trhu a možnost vymáhání válečných reparací, tak i kroky vojenské. Západ si začal uvědomovat, že bez německé armády nemá proti Sovětům sebemenší šanci. Alespoň v konvenčním střetnutí. Existovala zde sice varování, že se sovětský jaderný program dostává do finále, ale všeobecně se mělo za to, že i tak bude Sovětskému svazu trvat několik let, než svoji první bombu skutečně vyrobí. Vedle sjednocení Trizónie byly učiněny kroky k vytvoření západoevropské obrané aliance Velké Británie, Francie a zemí Beneluxu. Dotyčné státy dohodu podepsaly 17. března. Bylo zcela evidentní, že bez Spojených států je jakákoliv myšlenka obrany proti sovětské hrozbě neproveditelná. Sověti na vznik dohody reagovali přerušением jakýchkoli dosavadních společných řízení okupovaného Německa a o několik dní později začali uplatňovat právo na zastavení a kontrolu materiálu dováženého do západního Berlína.¹

Dalším krokem bylo zavedení nové měnové reformy v sovětském sektoru koncem června, což byla odpověď na stejný krok provedený o čtyři dny dříve ve všech třech západních zónách.² Stalin se rozhodl, že zabráni dalším integračním snahám v Trizonii, a využil k tomu západní sektor Berlína, ležícího uprostřed sovětské okupační zóny, jako oběť rukojmí. 23. června byla zahájena úplná pozemní blokáda Západního Berlína. Dokonce i elektrárny ve východní části města přestaly dodávat energii ke svým západním sousedům. Bez vnější pomoci by město dlouho nevydrželo a pak by se patrně dobrovolně připojilo do sovětského sektoru. Tím by utrpěla prestiž Spojených států a byla by porušena Trumanova doktrína. Existovaly v zásadě tři alternativy, jak nastalou situaci řešit. Buď se mohli Američané stáhnout a přenechat iniciativu Stalinovi, což bylo přesně to, co Stalin zamýšlel, nebo se rozhodnout dovést do Berlína zásoby. Pozemní nebo leteckou cestou. Ta první byla

¹ HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Karolinum, 1997, s. 66

² NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 39

jednodušší, ovšem zároveň hrozila vojenskou konfrontací.¹ Nedalo se předpokládat, že sovětské jednotky jen tak uhnou z cesty.

Ta druhá byl podnik s nejasným výsledkem. Bylo sice málo pravděpodobné, že by došlo k sestřelování letadel Sověty, ale zásobovat 2,5 milionů lidí byl složitý logistický problém i pro dopravu po zemi, natožpak pouze letecky. Zatímco se ostatní radili, co dál, Generál Lucius Clay, vojenský guvernér americké okupační zóny v Německu, nařídil zvýšit přepravní leteckou kapacitu směřující do Západního Berlína poté, co ho v omezené míře prováděl už od začátku omezení nákladní dopravy do sovětské okupační zóny koncem března. Truman tuto iniciativu obratem schválil a o pár dní později se akce v podobě vzdušného mostu rozběhla naplno. Operace s názvem *VITTLES* trvala následujících 321 dní až do 12. května 1949. Vzdušný most brzy dosáhl požadovaných cílů. Pravda, dopravené zásoby stačily jen sotva pokrýt všechny požadavky západních Berlíňanů, ovšem umožnily jim přečkat dobu izolace a zůstat na Západě.² Cena za to byla vysoká. Životem při operaci zahynulo na sedmdesát jedna členů posádek letadel a dvacet pět letadel havarovalo. Vedle vzdušného mostu proběhl i přesun třiceti B-29 do západního sektoru. Tyto bombardéry měly pověst nosičů atomových bomb a sloužily tedy jako zastrašovací prostředek. Co se však nevědělo, byl fakt, že tato letadla neměla na palubě žádné takové zbraně. Marshall se obával, že by v případě vyústění berlínské krize v otevřený konflikt došlo k vydání rozkazu použít atomovou bombu některým z vojenských velitelů. Tento strach z možnosti, že by generálové vzaly věci do vlastních rukou, s ním prezident sdílel, a proto nápad podpořil.³

Trumanova doktrína nakonec v roce 1949 slavila triumf. Podařilo se jí zastavit sovětské pronikání do západní Evropy a zamezit válce kvůli nejvážnější krizi této první fáze studené války. Jaderný monopol Spojených států však trval jen do 29. srpna 1949, kdy byla provedena úspěšná zkouška první sovětské atomové zbraně.⁴ Nutno dodat, že ani v době jaderného monopolu neměla americká strana mnoho zbraní. V této první fázi byla strategie jaderného úderu totožná s atomovými útoky na Hirošimu a Nagasaki. Strategické bombardéry typu B-29 *Superfortress* měly shodit bomby na velká nepřátelská města a výrobní komplexy. S příchodem jaderného věku i do Sovětského svazu se tato strategie ještě zcela nezdála být zastaralou. Američané spoléhali na svou převahu v počtu strategických bombardérů a také na

---

¹ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 327

² CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009, s. 95-96

³ WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998, s. 328

⁴ tamtéž, s. 341

zaběhlý proces výroby jaderných zbraní. Sovětům mělo ještě nějaký čas trvat než začnou počtem jaderných zbraní dohánět Spojené státy, ačkoliv ani jejich kapacita ve druhé polovině 40. let nebyla nijak závratná. Nelze však říct, že by existence jaderné bomby měla nějaký významný vliv na úspěch americké diplomacie v tomto období. Sověti měli o americkém jaderném arzenálu celkem dobré informace a jejich ústupky byly spíše zaviněny mimořádnou americkou odhodlaností, která se ukázala právě během berlínské krize. Pro úplnost jen doplním, že ve stejné době byl velmi ožehavým tématem proces uznávání samostatného státu Izrael a že definitivní vítězství komunistů v Číně. Obojí se však přímo netýká vymezeného tématu této práce. Vznik státu Izrael však doprovázel konflikt mezi prezidentem Trumanem, který jen podporoval, a šéfem diplomacie Marshalllem, který naopak zastával názor, že by k tomu neměly USA zastávat dané stanovisko. Šlo v podstatě o jediný výraznější rozpor v názorech těchto dvou mužů, kteří jinak jednali ve vzájemné shodě. Marshall sám se však projevil jako loajální člen kabinetu a nakonec přijal prezidentovo stanovisko. Vznik Izraele na blízkém Východě pak způsobil rozšíření sféry amerických zájmů i na tuto oblast, jejíž důsledky pocítujeme i dnes. Snad ještě větší význam mělo konstituování Čínské lidové republiky, což se projevilo o rok později při válce v Koreji. Počínající studená válka se rychle vyhrocovala. Berlínská blokáda přispěla k prosazení společné obrany. V dubnu 1949, ještě v době probíhající blokády, byla podepsána tzv. Washingtonská smlouva – začátek existence Severoatlantické aliance.¹

---

¹ FERRELL, Robert H. *Harry S. Truman and the Cold War revisionists*. Columbia: University of Missouri Press, 2006, s. 63-84

5 Závěr

Jak již bylo řečeno, americká politika se neutvářela ze dne na den. Pro celé toto období je typické, že přes občasné hlasy v Kongresu nebo v interní komunikaci mezi jednotlivými představiteli a pracovníky vlády nedošlo k oficiálním projevům nepřátelství vůči SSSR. Ani v době největší krize v podobě berlínské blokády se Trumanova administrativa nezřekla záměru nadále se Stalinem na alespoň minimální úrovni jednat a snad v budoucnu současnou situaci vyřešit. Antikomunistická kampaň zahájená především republikánskými kongresmany však stále již začala pracovat. Pod jejím vlivem došlo k velkým interním kontrolám ve státním departmentu, byť ke skutečnému honu na čarodějnice, jak to předvedl o něco později senátor Joseph McCarthy, měly ještě daleko.

Přesto došlo k zásadní proměně. Jestliže na začátku sledovaného období byl SSSR vnímán jako spojenec, tak na jeho konci už to byl potenciální nepřítel, proti kterému se začaly vyvíjet plány případných vojenských operací. Truman a jeho spolupracovníci tak dokázali naprosto zvrátit trend, nastolený jeho předchůdcem ve funkci, prezidentem Rooseveltem. Povedlo se jim to tak dokonale, že sami začali být obviňováni z přílišné shovívavosti vůči Rusům. Ministerstvo zahraničí samo prodělalo velké změny. Za Roosevelta byla diplomacie v rukou prezidenta, který se spoléhal na vlastní instinkt a spolupracovníky, kteří nebyly součástí přímo ministerstva zahraničí. Truman toto okamžitě od nástupu do úřadu změnil a přenesl agendu zahraničních věcí zpět na toto ministerstvo. V něm se ve stejné době dostalo do důležitých pozic několik významných mužů, kteří zcela redefinovali postoj, jaký by Amerika měla zaujmout vůči Sovětskému svazu. To vše samozřejmě se souhlasem prezidenta. Byl to především nový státní tajemník Marshall, během jehož úřadování došlo k zrealizování těchto tezí. Popis některých zákulisních jednání, které prezident nebo představitelé ministerstva zahraničí museli prodělat, snad jasněji ukazuje, že tuto proměnu zahraniční politiky nevnímali všichni stejně, a že trvalo dlouho a muselo být vynaloženo velké úsilí, aby mohla být zrealizována.

Tato práce si kladla za cíl vysvětlit procesy, jejich příčiny i následky, které formovaly americký pohled na jeho ideového protivníka – Sovětský svaz – v tomto samém prvopočátku období, které se nazývá studená válka. V centru tohoto dění stál nový prezident, outsider, a jeho ministerstvo zahraničí. Právě díky jeho vlastní nejistotě byla umožněna státnímu

departmentu nebývalá svoboda, s jakou se mohl pustit do práce. Mnozí tuto práci odsoudili, jako příliš krátkozrakou a agresivní, jiní naopak přivítali, jako pádnou odpověď na rozepře, které americko-sovětské vztahy provázely ještě z dob druhé světové války. Jelikož známe události, které následovaly, tak lze říct, že zvolená americká strategie, která v té či oné míře přetrvala po celou dobu studené války až do jejího finále, slavila úspěch. Byl to koneckonců Sovětský svaz, který se na jejím konci zhroutil, nikoliv Amerika. Na druhou stranu tzv. Trumanova doktrína zapříčinila angažování Spojených států v konfliktech po celém světě, jejichž reálný úspěch není předmětem této práce a ani mi na tomto místě nepřísluší je hodnotit. Rozhodně však šlo o zásadní změnu oproti dosavadní spíše izolacionistické politice, kterou Spojené státy praktikovaly s přestávkami v jejich dosavadní historii.

V záplavě prací na téma studená válka jsou teze této mé bakalářské práce spíše tradiční. Na několika místech předkládám úvahy, že Amerika nebyla vždy vedena nezištnou pomocí druhým, ale řídila se i svými zájmy. To je ostatně jedna z možných interpretací tohoto konfliktu – reálná politika. Přesto však lze říct, že za daných okolností v té době nešlo rozchodu Západu a Východu zabránit. Rozdíly mezi nimi byly příliš velké. Truman ostatně udělal pouze to, že se po letech ústupků opět vrátil k tradiční politice vůči Sovětskému svazu. Rozdíl byl pouze v tom, že se Sovětský svaz stal v důsledku druhé světové války světovou velmocí, se kterou bylo nutné patřičně jednat.

6 Seznam použité literatury

Literatura

BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-504578-9.

BROŽ, Ivan. *Roosevelt: čtyřikrát prezidentem USA*. Praha: Epoque, 2010. ISBN 978-80-7425-034-7.

CRAIG, Campbell. *America's Cold War: the politics of insecurity*. Cambridge: The Belknap University Press, 2009. ISBN 978-0-674-03553-9.

CRAIG, Campbell. *The atomic bomb and the origins of the Cold War*. London: Yale University Press, 2008. ISBN 987-0-300-11028-9.

DRULÁK, Petr. *Metafory studené války: interpretace politického fenoménu*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-594-3.

FERRELL, Robert H. *Harry S. Truman and the Cold War revisionists*. Columbia: University of Missouri Press, 2006. ISBN 978-0-8262-1653-3.

GRAUBARD, Stephen. *Prezidenti: Proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*. Brno: BB art, 2007. ISBN 80-86070-06-9.

HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-540-X.

JENKINS, Roy. *Truman*. Praha: BB art, 1996. ISBN 80-86070-06-9.

KENNAN, George F. *Memoirs: 1925-1950*. Boston: An Atlantic Monthly Press Book, 1967.

KERRIGAN, Michael. *Neuskutečněné plány druhé světové války: 1939-45*. Praha: Universum, 2011.

KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-185-4.

LEFFLER, Malvyn. *Origins of the Cold War*. New York: Routledge, 2005. ISBN 0-203-02346-3.

LEFFLER, Melvyn. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford: Stanford University Press, 1992. ISBN 0-8047-2218-8.

- MCCAULEY, Martin. *The Origins of the Cold War: 1941-1949*. New Jersey: Pearson Education, 2008. ISBN 978-1-4058-7433-5.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-011-4.
- REYNOLDS, David. *From World War to Cold War: Churchill, Roosevelt, and the international history of the 1940s*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-928411-3.
- ROSE, Lisle A. *After Yalta: America and the origins of the Cold War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1973. ISBN 0-684-13189-7.
- SUCHÝ, Petr. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice: vznik a vývoj koncepce 1945–1953*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3803-9.
- VYKOUKAL, Jiří. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-82-6.
- WANNER, Jan. *George C. Marshall: tvůrce armád a aliancí*. Praha: Paseka, 1998. ISBN 80-7185-177-9.
- WANNER, Jan. *Spojené státy a evropská válka, 1939-1945: Díl III. Zápas o Evropu*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-05-5.
- WEGS, J. Robert. *Evropa v roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-507-0.

Prameny

- American Relations With The Soviet Union" by Clark Clifford. *Truman library* [online]. [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/sectioned.php?pagenumber=3&documentid=4-1&documentdate=1946-09-24
- Foreign relations of the United States. (FRUS) *The University of Wisconsin Digital Collections* [online]. [cit. 2013-07-02]. Dostupné z: <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=browse&scope=FRUS.FRUS1>
- George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct" (1947). *The History Guide* [online]. [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.historyguide.org/europe/kennan.html>
- Life: 1945 - 1950. *Google books* [online]. [cit. 2013-05-15]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=A1AEAAAAMBAJ&hl=cs&source=gbs_all_issues_r&cad=1&atm_aiy=1945#all_issues_anchor

The Acheson-Lilienthal Report Report on the International Control of Atomic Energy. *Learn World* [online]. [cit. 2013-05-14]. Dostupné z:
<http://www.learnworld.com/ZNW/LWText.Acheson-Lilienthal.html>

The Baruch Plan. *Atomic Archive* [online]. [cit. 2013-05-14]. Dostupné z:
<http://www.atomicarchive.com/Docs/Deterrence/BaruchPlan.shtml>

Truman Doctrine. *The Avalon Project* [online]. [cit. 2013-07-13]. Dostupné z:
http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp

7 Seznam zkratek

CEEC – Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci

CIA – Ústřední zpravodajská služba

ECA – Administrativa pro hospodářskou spolupráci

FBI – Federální úřad pro vyšetřování

FRUS – publikace úředních listin ministerstva zahraničí Spojených států.

NATO – Severoatlantická aliance

OSN – Organizace spojených národů

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SWNCC – Koordinační výbor ministerstva zahraničí, války a námořnictva

USA – Spojené státy Americké